

**Kvalita výchovně-vzdělávací
činnosti v zařízeních pro výkon
ústavní nebo ochranné výchovy**

Tematická zpráva

Praha, květen 2017

**2016
2017**

Obsah

1	Úvod.....	3
2	Zaměření inspekční činnosti.....	3
3	Podmínky v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy.....	4
3.1	Děti v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy.....	4
3.2	Prostorové, materiální a bezpečnostní podmínky v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy	8
3.3	Finanční podmínky v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy	9
3.4	Personální podmínky v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy	11
3.5	Řízení zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy	13
4	Průběh vzdělávání v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy.....	15
4.1	Přijímání dětí do zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy	15
4.2	Organizace činnosti v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy.....	19
4.2.1	Formy práce a metody	20
4.3	Podpora rozvoje a dodržování práv dětí	23
4.4	Opatření ve výchově, prevence, výchovně léčebná péče	28
4.4.1	Opatření ve výchově.....	30
4.4.2	Útěkovost dětí.....	31
4.4.3	Mimořádné události.....	34
4.4.4	Prevence rizikového chování.....	35
4.4.5	Výchovně léčebná péče	35
5	Podpora zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy.....	37
6	Stravování v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy	38
7	Výsledky dětí v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy	40
7.1	Hodnocení dětí v činnostech zařízení a vzdělávací výsledky	41
7.2	Ukončování pobytu dětí	42
8	Závěry	43
8.1	Silné a slabé stránky zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy	43
8.1.1	Silné stránky	43
8.1.2	Slabé stránky	44
8.1.3	Doporučení	46

1 Úvod

Česká školní inspekce předkládá tematickou zprávu s výsledky inspekční činnosti zaměřené na kvalitu výchovně-vzdělávací činnosti v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Inspekční činnost byla realizována podle § 174 odst. 2 písm. a), b), c) a d) zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Inspekční činnost se skládala ze dvou částí – z prezenční inspekční činnosti v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy zřizovaných Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (dále i „MŠMT“) a z doplňkového inspekčního elektronického zjišťování, které bylo provedeno v termínu od 22. srpna do 31. srpna 2016 v podobě on-line elektronického dotazníku pro ředitele všech školských zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy zřizovaných ministerstvem a zapojeno do něj bylo celkem 58 zařízení. Prezenční inspekční činnost započala již v červnu 2016 a ukončena byla v únoru 2017. Navštívena byla postupně všechna zařízení zřizovaná MŠMT s výjimkou jednoho, kde byla inspekční činnost provedena v nedávné době. Celkem tedy bylo prezenčně navštíveno 57 školských zařízení. Svým rozsahem a orientací šlo o první takto koncipované plošné šetření zaměřené na problematiku ústavní nebo ochranné výchovy v České republice.

2 Zaměření inspekční činnosti

Zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a preventivně výchovné péče jsou určena dětem a mládeži ve věku 3–18 let, popřípadě nezaopatřeným osobám do 26 let jejich věku, které se připravují na budoucí povolání. Hlavním cílem této péče je opětovné zařazení dítěte do běžného vzdělávacího procesu, jeho návrat zpět do původní rodiny, je-li to možné, popřípadě jeho umístění do náhradní rodinné péče. Děti umístěné v zařízeních pro závažné poruchy chování (dětský domov se školou nebo výchovný ústav) se zpravidla vzdělávají ve školách, které jsou zřízeny jako součást zařízení. Při dětských domovech se školou jsou zřízeny základní školy, kde jsou žáci vzděláváni podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (popřípadě jeho přílohy upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením) nebo pro obor vzdělání základní škola speciální. Při výchovných ústavech jsou zřizovány školy poskytující střední vzdělání v různých oborech a v délce trvání od jednoho roku do tří let.

Česká školní inspekce hodnotila zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy podle Kritérií hodnocení podmínek, průběhu a výsledků vzdělávání¹ schválených ministryní školství, mládeže a tělovýchovy, v modifikaci pro diagnostické ústavy, výchovné ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a střediska výchovné péče (dále i „zařízení“). Hodnocena byla také míra naplňování Standardů kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči stanovené výnosem ministryně školství, mládeže a tělovýchovy č. 5/2016². V průběhu inspekční činnosti byly vedle hospitací, kterých bylo provedeno při specifických činnostech skupin celkem 379, využity také dotazníky pro děti umístěné v zařízeních a záznamy z řízených rozhovorů s těmito dětmi (celkem bylo těmito nástroji dotazováno 543 dětí, tj. 24 % z celkového počtu 2 263). V zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy provedla Česká školní inspekce také kontrolu dodržování vybraných právních předpisů relevantních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, veřejnosprávní kontrolu a kontrolu školního stravování. Česká školní inspekce zaměřila dále pozornost mj. na koncepci

¹ [http://www.csicr.cz/cz/Dokumenty/Kriteria-hodnoceni/Kriteria-hodnoceni-podminek-prubehu-a-vysledk-\(6\)](http://www.csicr.cz/cz/Dokumenty/Kriteria-hodnoceni/Kriteria-hodnoceni-podminek-prubehu-a-vysledk-(6))

² <http://www.msmt.cz/file/35026?highlightWords=standardy+kvality+p%C3%A9%C4%8De>

jednotlivých zařízení, na profil a specializaci zařízení, funkčnost minimálních preventivních programů, dodržování kapacity zařízení, realizaci vzdělávání v externích školách (tedy v běžných školách, které nejsou součástí zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy), ukládaná opatření ve výchově a útekovost dětí, zabezpečení činnosti specializovanými pracovníky, organizaci diagnostické činnosti, a na specifické problémy zařízení identifikované v předcházejících inspekčních akcích.

Vzhledem k tomu, že jde o specifická zařízení určená pro děti a mládež, je v textu této tematické zprávy pro větší přehlednost používán pojem „dítě“, který tak není terminologicky vztažen k účastníkům předškolního vzdělávání, ale obecně ke klientům zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy.

3 Podmínky v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy

3.1 Děti v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy

Tabulka č. 1 Diagnostický ústav – počet dětí, lůžková kapacita ve školním roce 2015/2016

	Počet	Počet zařízení
Počet dětí	1 337	13
z toho chlapců	797	
Lůžková kapacita	484	
Průměr dětí na diagnostický ústav	102,8	

Tabulka č. 2 Dětský domov se školou – počet dětí, lůžková kapacita ve školním roce 2015/2016

	Počet	Počet zařízení
Počet dětí	1 013	28
z toho chlapců	727	
Lůžková kapacita	901	
Průměr dětí na dětský domov se školou	36,2	

Tabulka č. 3 Výchovný ústav – počet dětí, lůžková kapacita ve školním roce 2015/2016

	Počet	Počet zařízení
Počet dětí	1 641	27
z toho chlapců	1 094	
Lůžková kapacita	1 127	
Průměr dětí na výchovný ústav	60,8	

Během školního roku 2015/2016 poskytovala zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy v souhrnu péči 3 991 dětem (alespoň v části roku). Dle příslušného výkazu MŠMT bylo v těchto zařízeních k 31. 10. 2016 umístěno 2 263 dětí. 1 728 dětí tedy představuje průchody zařízeními v průběhu školního roku.

Tabulka č. 4 Děti ve věkových skupinách – podíl (v %)

Věkové skupiny	Podíl
0–6 let	1,6
7–10 let	3,2
11–15 let	36,5
16–18 let	55,3
19–26 let	3,4

V zařízeních jsou v největší míře děti ve věku 16–18 let a 11–15 let. Z uvedených údajů je patrné, že **ve většině případů děti přicházejí do jednotlivých zařízení ve věku 15–18 let**, což z hlediska možnosti působení na další vývoj dítěte není ideální. **K umístění dítěte do zařízení** tak v těchto případech **dochází až tehdy**, kdy jsou **patologické změny v chování dětí již velmi rozsáhlé a negativní vzorce chování silně zakořeněné**. Většina těchto dětí má ovšem problémy již od raného dětství. Umístění takového jedince do ústavního zařízení ve vyšším věku pak mnohdy ovlivňuje i řadu jiných dětí s výrazně méně závažnými výchovnými problémy a přináší nemalé obtíže v práci s dynamikou celé komunity. Zde je ovšem třeba připomenout, že o umístění dětí do zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy rozhodují soudy, řešení této problematiky je tedy odpovědností zejména rezortu spravedlnosti.

Na druhé straně je z uvedeného patrné, že současným trendem je využívání ústavní výchovy až v krajním případě, v situaci, kdy byla neúspěšná jiná opatření.

Tabulka č. 5 Děti pocházející z jednotlivých typů rodiny – podíl (v %)

	Podíl
Úplná rodina	20,2
Neúplná rodina	45,0
Doplněná rodina (jeden z manželského páru je vlastním biologickým rodičem dítěte a druhý je tzv. nevlastní)	21,0
Náhradní rodinná péče – poručenství nebo opatrovnictví	5,2
Náhradní rodinná péče – adoptivní rodina	1,9
Náhradní rodinná péče – pěstounská péče	6,7

Tabulka č. 6 Důvody pro umístění jednotlivých dětí do zařízení uvedené v rozhodnutí soudu – počet a podíl (v %)

	Počet	Podíl
Zanedbávání péče a výchovy	1 559	39,1
Sociální důvody, ztráta bydlení, špatná ekonomická situace	335	8,4
Násilné chování v rodině včetně CAN	353	8,8
Výkon trestu odnětí svobody jednoho či obou rodičů	93	2,3
Trestná činnost dítěte	1 000	25,1
Selhání pěstounské péče	236	5,9
Na žádost rodiče	802	20,1
Na žádost dítěte	60	1,5

Nejčastějšími důvody pro umístění dětí do zařízení (uvedenými v příslušných rozhodnutích) jsou **zanedbání péče a výchovy, trestná činnost dítěte a žádost rodiče**. Pokud se děti dostávají do péče pozdě a zároveň je nejčastějším důvodem pro jejich umístění zanedbání péče, pak je třeba, aby s touto informací důsledně pracovaly zejména orgány sociálně právní ochrany dětí (dále i „OSPOD“) a příslušné soudy, neboť v tomto ohledu již nejde o agendu ústavních zařízení v gesci MŠMT. V případech, kdy je v rozhodnutí soudu uvedeno zanedbání péče a výchovy, jde mnohdy o kumulované důvody, mezi které patří také nezajištění docházky dítěte do školy, nerespektování autorit dítětem v rodině i ve škole, agresivní chování dítěte, psychiatrické problémy dítěte či vývojové poruchy chování, nedostatek rodičovských kompetencí např. v důsledku zdravotního postižení rodičů, užívání návykových látek dítětem nebo jeho trestná činnost.

Tabulka č. 7 Specifikace dětí

	Počet
Počet dětí po umístění do zařízení vzdělávaných v externí škole	660
Počet dětí s uloženou ochrannou výchovou	130
Počet dětí vzdělávaných ve školním roce 2015/16 ve vzdělávacím programu RVP ZV LMP	491
Počet dětí vzdělávaných ve školním roce 2015/16 ve vzdělávacím programu RVP ZŠS	50
Počet dětí, které nebyly ke dni 1. 9. 2015 včas přemístěny z DDŠ do VÚ – následné vzdělávání na základě soudního rozhodnutí	61

Vzhledem k četnosti a závažnosti trestné činnosti nebo u dětí do 15 let činnosti jinak trestné (tj. činnosti, která by v případě zletilých byla kvalifikována jako trestná) je znepokojivým nízký počet uložených ochranných výchov. Často dochází k pozdnímu přemístění dětí do odpovídajícího typu zařízení (např. proto, že trvá delší dobu, než je provedeno jednání u soudu, soud si také může vyžadovat svědectví dalších osob a odročovat jednání, případně se čeká, než rozhodnutí nabude právní moci apod.) a následně s tím spojenému pozdnímu, a tím i komplikovanému začlenění dětí do vzdělávacího procesu.

Počet dětí vzdělávaných v externích školách naznačuje pozitivní trend začleňování dětí do běžné společnosti a vyvrací argumenty, že v rámci jejich vzdělávání musí nutně docházet k naprosté izolaci od dětí vzdělávaných v tzv. hlavním vzdělávacím proudu. Dětem, které v běžné škole selhaly, je v zařízení poskytováno odpovídající vzdělávání s ohledem na jejich specifické vzdělávací potřeby, přičemž je i v těchto případech možné opětovné začlenění zpět do běžného typu škol. Konkrétním důvodem docházky dítěte do externí školy je jeho adaptace a socializace, příprava na nařízení ústavní výchovy, potřeba vyšších vzdělávacích nároků na dítě, podmíněčné propuštění dítěte nebo i zachování vazeb, pokud dítě je umístěno do zařízení na základě sociálních důvodů. Důvodem pro vzdělávání dětí s nařízenou ústavní výchovou v externí škole mohou být také jejich speciální vzdělávací potřeby (dále i „SVP“), které je možné v potřebné míře saturovat pouze v rámci speciální třídy prostřednictvím příslušně kvalifikovaných odborníků (např. závažné smyslové vady – poruchy sluchu, zraku, kombinované vady apod.).

Mimo vzdělávání v externích školách jsou tedy klienti zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, kteří již dokončili povinnou školní docházku, vzdělávání také ve středních školách, které jsou součástí těchto zařízení (36,8 % zařízení má jako svou součást střední školu). Tyto střední školy nabízejí celkem 64 oborů vzdělání, jimž ovšem dominují obory kategorie E, které jsou určeny především pro absolventy dřívějších speciálních základních škol. Jde tedy o obory, které mají upravený obsah s nižšími nároky ve všeobecné i odborné složce vzdělávání a připravují pouze pro výkon jednoduchých prací např. v rámci různých dělnických povolání.

Tabulka č. 8 Přehled oborů vzdělání v SŠ, které jsou součástí zařízení

Název oboru	Počet oborů
Práce ve stravování	9
Provozní služby	9
Stavební práce	7
Kuchař-číšník	5
Zahradnická výroba	5
Praktická škola dvouletá	4
Strojírenské práce	3
Lesnické práce	2
Stravovací a ubytovací služby	2
Zednické práce	2
Potravinářská výroba	2
Cukrář	1
Dřevařská výroba	1
Lesní mechanizátor	1
Malířské a natěračské práce	1
Opravářské práce	1
Pečovatelské služby	1
Praktická škola jednoletá	1
Strojní mechanik	1
Šití prádla	1
Tesařské práce	1
Truhlář	1
Zahradnické práce	1
Zedník	1
Zemědělské práce	1
Kategorie oboru	Počet oborů
E	49
H	10
C	5
Celkem	64

Provedené inspekční hospitace specifických činností skupin, které se týkaly 2161 dětí (zapsaných 2772 dětí), potvrzují vysokou míru zastoupení dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Podíl těchto dětí činil 74 % ze všech dětí v hospitovaných aktivitách. Tato skutečnost klade značné nároky na využívání specialistů (etopedů, psychologů) při všech typech výchovných a vzdělávacích činností. Průměrná celková délka pobytu dětí dotazovaných prostřednictvím řízeného rozhovoru a dotazníku v zařízeních institucionální výchovy činila **4,5 roku**, **průměrná délka** pobytu v aktuálním zařízení pak **půl roku**. Časté střídání pobytu v jednotlivých zařízeních je tedy **negativním průvodním jevem**.

3.2 Prostorové, materiální a bezpečnostní podmínky v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy

Součástí prezenční inspekční činnosti bylo mimo jiné i hodnocení a kontrola prostorových, materiálních a bezpečnostních podmínek pro pobyt a vzdělávání dětí s ohledem na specifické cíle a aspekty těchto zařízení.

V naprosté většině hodnocených zařízení **byly sice prostorové, materiální a hygienické podmínky na základní úrovni splněny, nelze je** ovšem zdaleka **považovat za ideální**. Ubytovací část i kmenové třídy jsou mnohde umístěny na společném patře, kdy třída je v odpoledních hodinách využívána jako obývací pokoj, a prostory pro volný pohyb klientů v budově jsou omezeny. Nevhodné je mnohdy i prostorové uspořádání rodinných skupin (prostorově propojené dvě rodinné skupiny), které neodpovídá běžné domácnosti, stejně jako nedostačující vybavení výchovných skupin omezující odpočinkové a společenské aktivity.

Počty umístěných dětí nepřevyšovaly stanovenou kapacitu zařízení, výjimky byly vždy vyřízeny se souhlasem zřizovatele. V této souvislosti je ovšem třeba uvést, že udělování výjimek z počtu dětí narušuje strukturu skupin, a jde tedy o problematické opatření. Ve většině zařízení byly splněny také všechny základní provozně technické podmínky (kvalita osvětlení, vytápění apod.), v některých zařízeních byly prostorové podmínky hodnoceny jako nevyhovující (šlo zejména o staré budovy, které nejsou stavebně uzpůsobeny pro činnost těchto zařízení). Ve 44 % zařízení byl splněn požadavek bezbariérového přístupu pro děti s tělesným postižením, např. instalací rampy, výtahu, zvedací plošiny či jednopodlažním řešením objektu. Při zajišťování bezpečnosti dětí uplatňovala většina zařízení takové postupy, které v co největší možné míře zachovávají soukromí dítěte, jeho svobodný a samostatný pohyb, avšak pouze 72 % zařízení mělo specifikována pravidla pro užívání stavebně technických prvků ochrany či audiovizuálních systémů, se kterými byli seznámeni děti i zaměstnanci.

V oblasti zajištění simulace prostředí běžné domácnosti v míře přiměřené typu zařízení a potřebám dětí je situace složitější, neboť prostorové uspořádání se fungování běžné domácnosti podobalo často jen formálně.

Architektonické řešení je pro stávající strukturu umístěných dětí zpravidla problematické a negativně ovlivňuje soukromí i úspěšný a efektivní resocializační proces postavený na osvojení funkčních a sociálně přijatelných strategií chování. Zařízení jsou často umístěna v neosobních, velkých budovách, s nečleněným prostorem a dlouhými chodbami, prostředí je mnohdy značně odosobněné, děti nemají možnost zařídit si prostor a mít na jeho podobu vliv. Další ne zcela vhodnou skutečností jsou velké hromadné ložnice, nepřítomnost zázemí pro uchovávání vlastních věcí a volný přístup během dne k nim, oddělení a zpřístupnění místa, kde dítě žije, a místa pro uchovávání věcí, velké jídelny, nezabydlené nebo deficitní společné prostory pro trávení volného času, hromadné koupelny neumožňující adekvátní soukromí. Někde se stále objevuje také oddělování přístupu pro děti a personál na nevhodných místech (mříže uvnitř budov apod.). Chybí rovněž pokoje pro malý počet dětí, ve kterých mají možnost soukromí.

Níže uvedená tabulka vyjadřuje zastoupení jednotlivých typů prostředí v hospitovaných činnostech.

Tabulka č. 9 Zastoupení míst sledované činnosti v hospitacích (v %)

Místnost	Zastoupení
Obývací pokoj	25
Klubovna	19
Ložnice	10
Mimo zařízení	9
Tělocvična, cvičebna, posilovna	8
Specializovaná místnost	6
Jiná místnost	6
Zahrada	5
Hřiště	5
Učebna	3
Odborná pracovna	3

V provedených 379 hospitacích byly základní podmínky pro činnosti dětí hodnoceny v zásadě kladně. Z tohoto pohledu pak elementární materiální podmínky a prostorové vybavení ve většině případů odpovídaly výchovně vzdělávacímu cíli a činnostem.

V oblasti zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví dětí bylo v několika případech zjištěno zvýšené riziko úrazu, způsobené např. vadnou elektroinstalací nebo nevyhovujícími hygienickými parametry.

3.3 Finanční podmínky v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy

Česká školní inspekce hodnotila také finanční podmínky pro činnost těchto zařízení. Rozhodným obdobím pro hodnocení finančních podmínek byl uzavřený kalendářní rok 2015. V uvedeném roce činily celkové finanční zdroje, tj. příspěvek podle § 160 odst. 1 písm. a) školského zákona, rozvojové programy podle § 163 školského zákona, ESF, dary apod. souhrnnou částku 1 578 920 686 Kč, z toho příspěvek ze státního rozpočtu činil 1 474 143 034 Kč. Zařízení získala prostředky z dalších zdrojů (sponzorské dary, další hospodářská činnost apod.) v celkové výši 104 777 652 Kč. Celkové souhrnné výdaje těchto zařízení v uvedeném roce představovaly částku 1 553 100 645 Kč. Veškeré výdaje zařízení tedy byly pokryty, přičemž podíl dotací ze státního rozpočtu na celkových výdajích činil 95 %.

Osobní náklady činily v souhrnu 200 236 516 Kč, neinvestiční výdaje (NIV – učebnice a učební texty, učební pomůcky, základní školní potřeby) představovaly v souhrnu částku 2 301 114 Kč, další neinvestiční výdaje na školení a vzdělávání pak 2 900 162 Kč. Celkové výdaje na jeden výkon činily 822 617 Kč.

Při inspekční činnosti nebyl v žádném zařízení zjištěn stav, kdy by finanční podmínky znemožňovaly nebo významně omezovaly činnost některého zařízení. Jiná situace je však z pohledu mzdového ohodnocení pracovníků těchto zařízení, jehož výše naopak pro získání a udržení kvalitních a motivovaných pedagogů, vychovatelů a dalších specialistů omezující je. Pozornost si zaslouží také velmi nízká částka, kterou zařízení vynaložila na doplňující, kontinuální, krátkodobé či specializační vzdělávání odborného personálu.

Podrobnosti k finančním podmínkám zařízení jsou uvedeny v následující tabulce.

Tabulka č. 10 Finanční podmínky zařízení – 2015

Sledované ukazatele		Hodnoty
Celkové zdroje (příspěvek podle § 160 odst. 1 písm. a) ŠZ, rozvojové programy podle § 163 ŠZ, ESF, dary apod.)		1 578 920 686
Celkové výdaje		1 553 100 645
Celkové výdaje na jeden výkon		822 617
Příspěvek ze SR (333)		1 474 143 034
Příspěvek ze SR na jeden výkon		780 796
Podíl příspěvku ze SR na celkových výdajích		0,95
Ostatní zdroje		104 777 652
Ostatní zdroje na jednotku výkonu		55 497
Osobní náklady celkem		200 236 516
Osobní náklady SR		200 228 516
Průměrný plat PP		28 855
z toho tarif		15 584
Podíl osobních nákladů hrazených ze SR	na celkových osobních nákladech	0,999
	na celkové dotaci ze SR	0,136
	na celkových nákladech	0,129
NIV – učebnice a učební texty, učební pomůcky, základní školní potřeby – CELKEM		2 301 114
NIV – učebnice a učební texty, učební pomůcky, základní školní potřeby – CELKEM na jednotku výkonu		1 219
NIV – učebnice a učební texty, učební pomůcky, základní školní potřeby – ze SR		2 301 114
NIV – učebnice a učební texty, učební pomůcky, základní školní potřeby – ze SR na jednotku výkonu		1 219
Podíl NIV ze SR na učebnice a učební texty, učební pomůcky, základní školní potřeby	na celkových výdajích za učebnice a učební texty, učební pomůcky, základní školní potřeby	1
	na celkové dotaci ze SR	0,0016
	na celkových nákladech	0,0015
Neinvestiční výdaje – školení a vzdělávání – CELKEM		2 900 162
Neinvestiční výdaje – školení a vzdělávání – CELKEM na jednotku výkonu		1 536
Neinvestiční výdaje – školení a vzdělávání – ze SR		2 900 162
Neinvestiční výdaje – školení a vzdělávání – ze SR na jednotku výkonu		1 536
Podíl nákladů na vzdělávání ze SR	na celkových nákladech na vzdělávání	1
	na celkové dotaci ze SR	0,0020
	na celkových nákladech	0,0018
Neinvestiční výdaje – ICT CELKEM		4 8087 684
Neinvestiční výdaje – ICT – CELKEM na jednotku výkonu		2 547
Neinvestiční výdaje – ICT – ze SR		4 8087 684
Neinvestiční výdaje – ICT – ze SR na jednotku výkonu		2 547
Podíl nákladů na ICT ze SR	na celkových nákladech na ICT	1
	na celkové dotaci ze SR	0,0033
	na celkových nákladech	0,0030
Ostatní provozní výdaje		1 342 854 169

Sledované ukazatele	Hodnoty
Ostatní provozní výdaje na jednotku výkonu	711 258
Podíl ostatních výdajů na celkových výdajích	0,86

Součástí inspekční činnosti byla také veřejnosprávní kontrola využívání finančních prostředků ze státního rozpočtu zaměřená na tvorbu fondu reprodukce majetku. Kontrolované subjekty v roce 2015 disponovaly prostředky ze státního rozpočtu včetně prostředků fondu reprodukce vytvořeného i v předchozích letech ve výši 1 586 672 951 Kč. U kontrolovaných osob byla tvorba fondu reprodukce v souladu se schválenými odpisovými plány. Používání tohoto zdroje na obnovu a rozvoj bylo ve všech případech v souladu s plánem tvorby a čerpání prostředků fondu reprodukce majetku v roce 2015, schváleného Odborem investic MŠMT.

Dále bylo hodnoceno zavedení, fungování a udržování vnitřního kontrolního systému v roce 2015 (řídící kontrola a interní audit) podle § 25 až 31 zákona č. 320/2001 Sb., o finanční kontrole. Ve všech případech byl vnitřní kontrolní systém identifikován jako funkční.

3.4 Personální podmínky v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy

V rámci inspekční činnosti byly hodnoceny také personální podmínky zařízení jako klíčového faktoru kvality poskytovaných služeb.

V 60 % zařízení všichni pedagogičtí pracovníci splňovali stanovené kvalifikační předpoklady, ovšem v 10 % zařízení chyběl některému pedagogickému pracovníkovi platný doklad o psychologickém vyšetření potvrzující splnění podmínky psychické způsobilosti, který je zákonným předpokladem pro výkon práce v zařízení. Chybějící doklad samozřejmě může znamenat jen administrativní pochybení, ale také závažnější problém v případě, kdy by předpoklad psychické odolnosti pedagogického pracovníka při vyšetření nebyl potvrzen.

V hodnocených zařízeních pracovali v průměru na každé zařízení 3 etopedi, 2–3 psychologové a 5 pedagogů s psychoterapeutickým výcvikem. Relativně vysoké průměrné počty specialistů jsou ovšem významně ovlivněny situací v diagnostických ústavech, zatímco ostatní typy zařízení se potýkají spíše s nedostatkem těchto pracovníků. Nedostatek specialistů bývá řešen dělením jejich úvazků pro jednotlivé činnosti (součásti) zařízení. Podle zjištění České školní inspekce využívá 43 % zařízení služeb externího psychologa a 12 % služeb externího etopeda. Tato situace je problematická už jenom proto, že služby psychologů a speciálních pedagogů ve večerní době, v době víkendů, prázdnin a volna externista neobsáhne. Dalším souvisejícím problémem je také vysoký počet dětí na jednotlivé specialisty, a tím pádem i **nedostatečná interakce specialisty s dítětem**. Dělení úvazků specialistů pro jednotlivé součásti školského zařízení je sice častým, nicméně jistě nevhodným řešením. Uvedené **počty specialistů umožňují pouze 51 % zařízení zcela zajistit pravidelnou systematickou péči etopedů a psychologů**, ve 41 % zařízení umožňuje výše úvazků zajistit tuto péči jen částečně, tedy ne pro všechny děti a ne v požadovaném rozsahu. **V některých zařízeních** bylo zjištěno, že **pravidelná a systematická péče etopedů nebo psychologů není zajištěna prakticky vůbec**, což je třeba považovat za **fatální nedostatek**. Obecně lze konstatovat, že **systémové zajištění psychologické a etopedické péče** je v současné době **nedostatečné**. Tuto péči často zajišťuje buď jen psycholog, nebo jen etoped (a někde navíc pouze na částečný úvazek). Poukázat je třeba také na nedostatečnou spolupráci psychologů a etopedů s dalšími pedagogickými pracovníky a na skutečnost, že se často jen minimálně zapojují do tvorby a vyhodnocení Programů rozvoje osobnosti dítěte (dále i „PROD“).

V uskutečněných hospitacích byl pedagogický pracovník v 94 % odborně kvalifikovaný dle zákona o pedagogických pracovnících, v 91 % šlo o zaměstnance s funkčním zařazením vychovatel. Ve 24 % hospitovaných činností působil souběžně ještě další pedagog. Téměř ve všech případech šlo o kmenové zaměstnance zařízení. Věkový průměr pedagogů je 45–50 let, v případě ředitelů zařízení je věkový průměr ještě vyšší. Naopak v mladším věku jsou zpravidla odborní pracovníci, např. psychologové. Zastoupení jednotlivých odborností pedagogických a sociálních (nepedagogických) pracovníků v hospitovaných činnostech vyjadřuje tabulka níže.

Tabulka č. 11 Zastoupení odborných pracovníků v hospitovaných činnostech (v %)

Odborný pracovník	Zastoupení
Etoped	8
Psycholog	6
Speciální pedagog	2
Terapeut	1
Jiný pracovník	2
Odborný pracovník při hospitaci nebyl	81
Sociální pracovník	5

Tabulka č. 12 Počty asistentů pedagoga a bezpečnostních pracovníků

	Počet	Počet zařízení alespoň s 1 asistentem pedagoga / bezpečnostním pracovníkem	Průměr na 1 zařízení
Počet asistentů pedagoga (fyzické osoby) – denní služba, kteří v zařízení aktuálně působí (stav k 31. 8. 2017)	205	42	3,5
Počet asistentů pedagoga (fyzické osoby) – noční služba, kteří v zařízení aktuálně působí (stav k 31. 8. 2017)	470	56	8,1
Počet bezpečnostních pracovníků (fyzické osoby), kteří v zařízení působili ve školním roce 2015/16	36	8	0,6

Nejvyšší počet asistentů pedagoga v denní službě v jednom zařízení byl 22, v noční službě 30. Bezpečnostních pracovníků (tedy zaměstnanců, kteří nevykonávají přímou pedagogickou činnost, ale jen dohled nad bezpečností dětí i zaměstnanců zařízení, přičemž službu konají zejména v nočních hodinách) působil ve školním roce v průměru 0,6 na zařízení. Rozdíly v počtech asistentů mezi jednotlivými zařízeními vycházejí z nerovnoměrného rozmístění dětí se SVP.

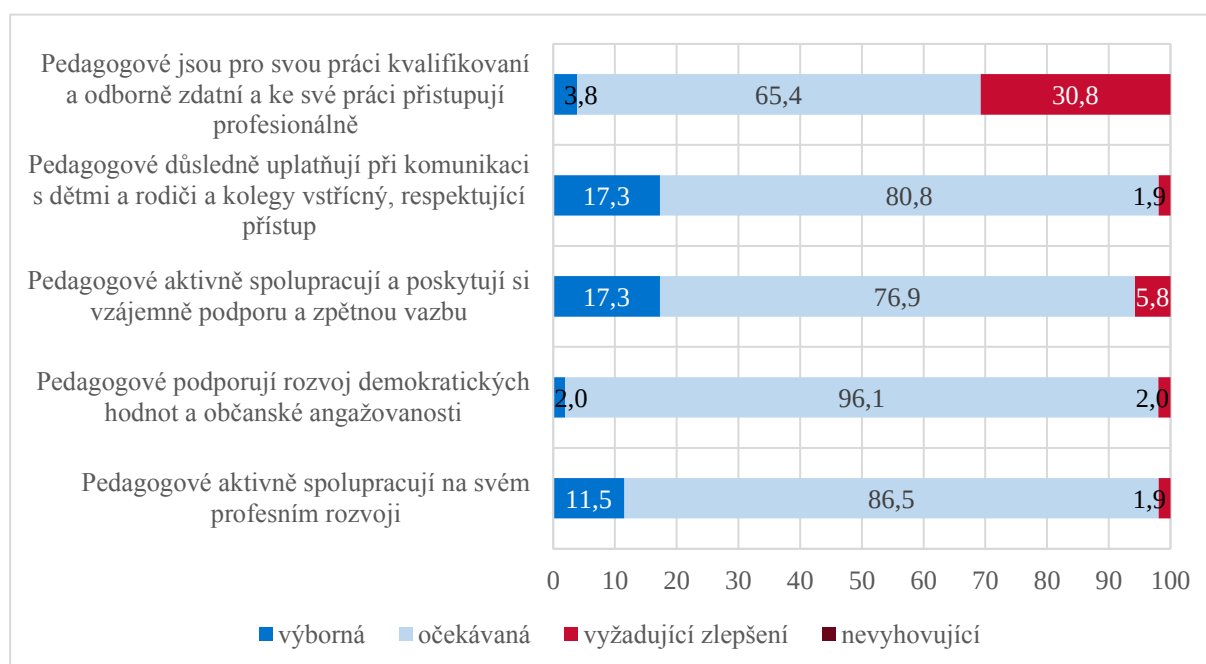
Z hlediska podpory poskytované pedagogům byla zařízení hodnocena v zásadě kladně. Naprostá většina zařízení má definován způsob podpory osobnostního a profesního rozvoje pracovníků i postupy pro pravidelné hodnocení a kontrolu pracovníků a týmů. Ovšem v řadě zařízení jsou tyto postupy sice definovány, ale naplňovány jsou jen formálně a nesystematicky. **Problémem** zůstává také např. **plánování dalšího vzdělávání** pedagogických pracovníků, které je zpravidla **nekonceptní**, většinou **postavené na bázi dobrovolnosti** a **výběr vzdělávacích akcí je často ponecháván jen na jednotlivých pracovnících**.

V rámci modelu tzv. kvalitní školy a na něj navázaných hodnoticích kritérií Česká školní inspekce hodnotí školy a školská zařízení na čtyřstupňové škále. Každé zařízení tak může

v jednotlivých kritériích dosáhnout úrovně „výborné“ (cílová úroveň, k níž by měly všechny činnosti směřovat), „očekávané“ (standardní), „vyžadující zlepšení“ nebo úrovně „nevyhovující“. Znění jednotlivých kritérií pro jednotlivé druhy a typy škol a školských zařízení včetně popisů těchto kritérií jsou k dispozici na webových stránkách České školní inspekce (viz pozn. pod čarou č. 1 na str. 3).

Oblast pedagogického sboru a hodnocení jeho kritérií naznačuje následující graf, další oblasti a jejich hodnocení budou obdobným způsobem komentovány i v dalších částech zprávy.

Graf č. 1 Hodnocení pedagogického sboru – podíl zařízení (v %)

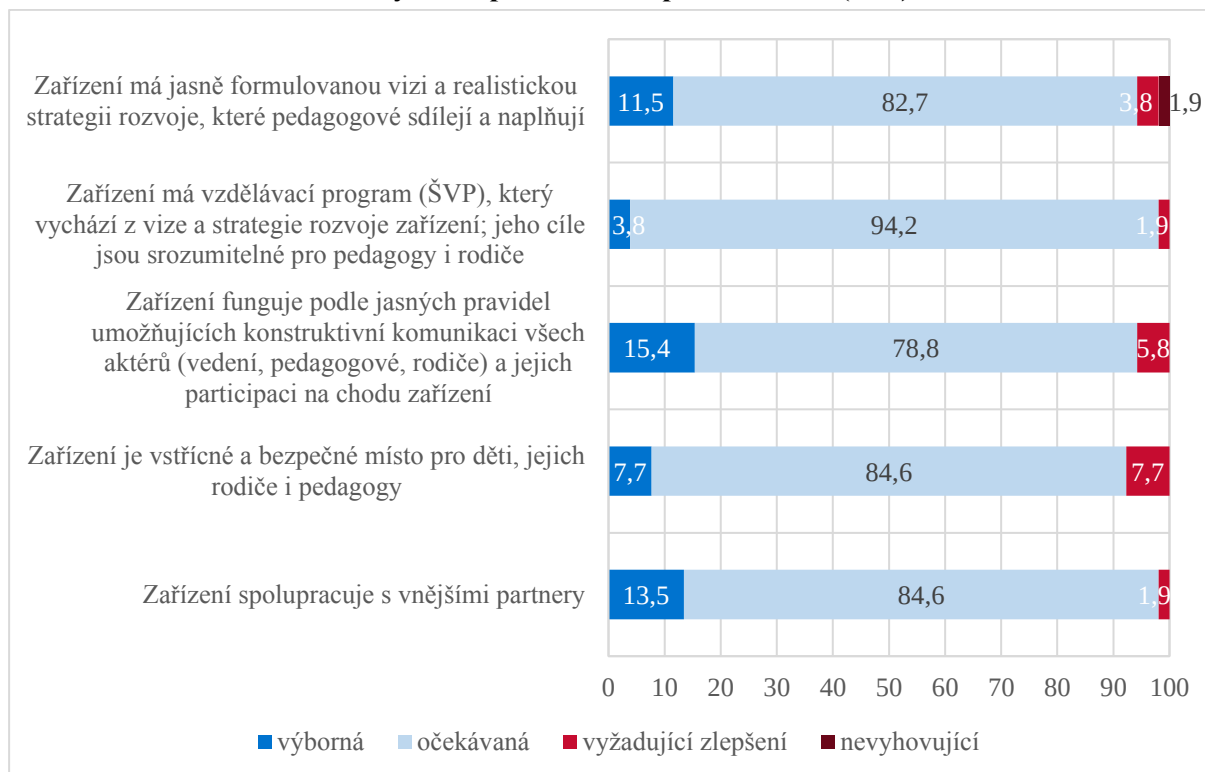

3.5 Řízení zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy

Česká školní inspekce hodnotila v rámci prezenční inspekční činnosti také kvalitu řízení zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy a naplňování jejich strategie a koncepce.

Koncepce a strategie řízení v zásadě odpovídá zaměření jednotlivých zařízení. Problematická je však skutečnost, že mezi jednotlivými zařízeními nejsou ve speciální profilaci nebo specializaci rozdíly (drogy, psychiatrické děti, zdravotní postižení, kvalitní výchovně léčebné oddělení s různým zaměřením směrem k potřebám dítěte), výjimku představují víceméně pouze zařízení s oddělením pro mladistvé matky s dětmi. Lze tedy říci, že v současné době je nabídka zařízení shodná a jsou do nich umísťovány jakékoliv děti v zásadě až do naplnění kapacity. Tato skutečnost významně ovlivňuje úspěšnost etopedické resocializační práce u jedinců s extrémními poruchami chování a určitým způsobem ohrožuje řadu dětí s méně závažnými problémy.

Graf č. 2 Hodnocení kvality koncepce a řízení – podíl zařízení (v %)

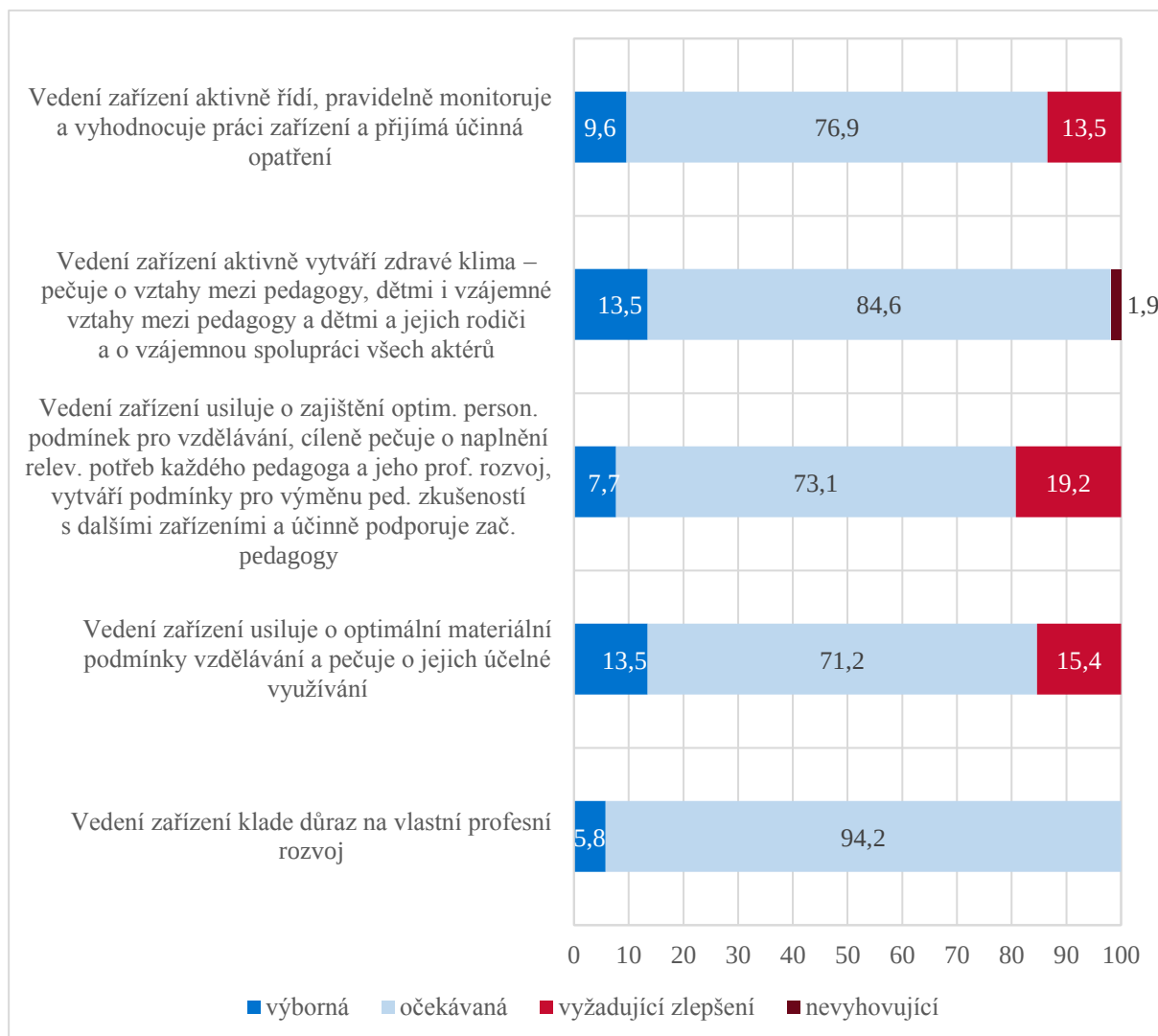
Všechna zařízení informují děti, osoby odpovědné za výchovu, zaměstnance a odbornou veřejnost o poskytované péči, jejích cílech, zásadách a dostupnosti. Informace pro veřejnost jsou zpravidla zveřejňovány prostřednictvím webových stránek, jejich kvalita se často značně liší. V některých případech na stránkách ovšem chybí důležité dokumenty (školní vzdělávací program, minimální preventivní program, výroční zprávy apod.) či jejich aktualizace.

Převážná většina zařízení (35 % rozhodně a 55 % spíše) má definovány interní a externí mechanismy pravidelného hodnocení cílů a kvality poskytované péče (např. vyhodnocování PROD, supervize, porady o situaci dětí, jednání pedagogické rady, stížnosti, evaluační dotazníky, dotazníková šetření, zpětné vazby ze správy apod.), problematika je ovšem v některých případech skutečnost, že jsou tyto mechanismy uplatňovány pouze formálně, nedostatečně a nesystematicky. V 94 % zařízení jsou písemně definovány postupy, jak si mohou děti a osoby blízké dítěti stěžovat, jak je stížnost evidována a jak je s ní dále nakládáno.

V oblasti řízení, vyjma personálních podmínek, bylo zjištěno v 10 zařízeních porušení právních předpisů, které se týkaly obsahových náležitostí vzdělávacích programů (školní vzdělávací program není zpracován v souladu s rámcovým vzdělávacím programem), deklarace a dodržování práv a povinností dětí ve vnitřním řádu (např. absence pravidel hodnocení výsledků vzdělávání), opatření ve výchově dětí, povinností ředitele nebo vedení povinné dokumentace. Zdaleka ovšem nešlo pouze o formální porušení nějakého předpisu. Zejména nedostatky v obsahu vzdělávacích programů, v dodržování práv a povinností a v opatřeních ve výchově je třeba považovat za závažné, protože ve svém důsledku vedou k deformacím výchovně vzdělávacího procesu a znesnadňují dosahování výchovně vzdělávacích cílů.

Hodnocení oblasti **Pedagogické vedení zařízení** podle kritérií České školní inspekce vyjadřuje graf níže.

Graf č. 3 Hodnocení kvality pedagogického vedení a řízení – podíl zařízení (v %)

V oblasti personálních podmínek vyvíjí většina zařízení snahu optimalizovat stavy pedagogů a specialistů, jejich poptávka se však často neseťká s odpovídající nabídkou. Klíčovým problémem zůstává také již zmiňované plánování dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků, které není koncepční a které je postaveno zpravidla na bázi dobrovolnosti.

4 Průběh vzdělávání v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy

4.1 Přijímání dětí do zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy

Tabulka č. 13 Přijímání dětí bez vstupní diagnostiky – počet a podíl zařízení (v %)

	Počet	Podíl
Ano	32	60,4
Ano, ale součástí zařízení je SVP, kde jsou děti na vstupu diagnostikovány	5	9,4
Ano, ale využíváme externích pracovníků (PPP apod.), kteří děti na vstupu diagnostikují	9	17,0
Jiný způsob	6	11,3
Ne	1	1,9

S výjimkou jednoho zařízení všechna ostatní přijímají děti bez vstupní diagnostiky, přičemž pro většinu přijímaných dětí je diagnostika na vstupu potřebná. 9,4 % zařízení přijímá děti bez vstupní diagnostiky, ale hned na vstupu je diagnostikuje, a to prostřednictvím vlastního střediska výchovné péče. 17 % zařízení děti také přijímá bez diagnostiky, ale také je hned na vstupu diagnostikuje, ovšem nikoli vlastními silami, ale prostřednictvím externistů (např. ze školského poradenského zařízení). 60,4 % zařízení pak přijímá děti bez vstupní diagnostiky, ovšem na vstupu diagnostiku vůbec neprovádí a děti jsou diagnostikovány až později.

Tabulka č. 14 Počet dětí přijatých s diagnostickou zprávou a počet dětí bez vstupní diagnostiky

	Počet	Průměr na 1 zařízení
Počet dětí přijatých s diagnostickou zprávou ve školním roce 2015/16	967	19,0
Počet dětí bez vstupní diagnostiky ve školním roce 2015/16	812	15,9

Zjištění uvedená v tabulkách č. 13 a 14 sice neznamenaají porušení nějakého předpisu, ale poukazují na ne zcela optimální průběh procesu přijímání dětí do zařízení. Zajištění vstupní diagnostiky je primárně úkolem diagnostických ústavů mimo jiné i proto, aby tyto ústavy mohly následně metodicky usměrňovat poskytovanou péči.

Tabulka č. 15 Kdo diagnostikuje děti pro potřeby zařízení – počet a podíl zařízení (v %)

	Počet	Podíl
Psycholog, etoped	36	67,9
Externí pracoviště	8	15,1
Jiný odborník	8	15,1
Nikdo	1	1,9

Diagnostiku dětí pro potřeby zařízení provádí ve dvou třetinách zařízení psycholog či etoped. Mezi jiné odborníky patří např. odborník ze spádového diagnostického ústavu nebo soudní znalec. V optimálním případě by však diagnostiku dětí měli vždy provádět právě odborní pracovníci spádového diagnostického ústavu. V mnoha zařízeních navíc odpovídající počet psychologů a etopedů stabilně a kmenově zaměstnán není (stejně tak počet pedagogických pracovníků ne vždy odpovídá počtu a potřebám umístěných dětí).

V rámci prezenční inspekční činnosti byly zjišťovány a ověřovány také další podrobnosti týkající se přijímání dětí. V žádném zařízení nebyl identifikován případ přijetí dítěte pouze z důvodu nějaké speciální vzdělávací potřeby nebo pouze pro sociální důvody. V zásadě jde zpravidla o kombinaci různých důvodů, např. závažné poruchy chování, v několika případech v kombinaci se sociálními důvody. **Podkladem pro přijetí dětí bylo vždy rozhodnutí soudu, který ovšem rozhoduje i bez znalosti diagnózy dotčeného dítěte, což může významně ovlivnit vhodnost jeho umístění.**

Ve všech zařízeních byl proces přijetí dítěte realizován v úzké spolupráci se všemi příslušnými zúčastněnými, všechna zařízení také podporují společné umístění sourozenců a uvnitř zařízení vytváří podmínky pro jejich blízké soužití. 98 % zařízení seznamuje děti a osoby odpovědné za výchovu s jejich povinnostmi vyplývajícími z pobytu dítěte v zařízení. V 80 % zařízení byl určen klíčový pracovník³ (pedagogický nebo sociální pracovník) pro každé dítě a byla písemně stanovena jeho role ve vztahu k naplňování potřeb dítěte. Ve 20 % zařízení tak nebyly naplněny požadavky Standardů kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči. V těchto zařízeních tedy např. chyběl klíčový pracovník, děti nebyly seznamovány s hodnocením, chyběly uzamykatelné prostory, chyběly PROD nebo byly neúplné, nebyly aktualizovány vnitřní řady.

Zjišťovány byly také některé další podrobnosti, které charakterizují průchod přijímaných dětí institucionální péčí.

Tabulka č. 16 Děti s předchozí formou podpory – počet a podíl (v %)

	Počet	Podíl
Školské poradenské zařízení (PPP, SPC)	1 119	28,0
Středisko výchovné péče	1 056	26,5
Dobrovolný diagnostický pobyt v diagnostickém ústavu	312	7,8
Pedopsychiatrické vyšetření včetně pobytu v dětské psychiatrické nemocnici	1 070	26,8
Jiné	187	4,7

Děti dostávaly předchozí formu podpory nejčastěji prostřednictvím školského poradenského zařízení, střediska výchovné péče a pedopsychiatrického vyšetření včetně pobytu v dětské psychiatrické nemocnici. Zůstává ovšem otázkou, k jakému datu jsou jednotlivá vyšetření prováděna, a důležité je, aby děti s psychiatrickou diagnózou a medikací byly v pravidelné péči. Mezi jiné subjekty, které dětem poskytovaly předchozí podporu, patří např. zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, subjekty poskytující adiktologickou péči nebo různé neziskové organizace. Skutečnost, že naprostá většina dětí měla v období předcházejícím jejich umístění do zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy již nějakou podporu poskytovánu, ukazuje, že předchozí péče nebyla v těchto případech úspěšná.

Informace o průchodu dítěte preventivními školskými službami je pouze orientační, uvedená zjištění mohou být pouhým výsekem skutečnosti. Ve spisech dítěte není mnohdy možné tyto informace relevantně dohledat, zařízení získala informace od pracovníků OSPOD nebo rodičů. Čísla tedy mohou být fakticky mnohem vyšší. Uvedená předchozí pomoc přichází často pozdě, a i přes její časté využívání je nutné dětem ústavní výchovu nařídit.

Tabulka níže uvádí počty dětí, které byly ve školním roce 2015/2016 z jednotlivých institucí náhradní výchovy nebo ústavní péče přemístěny.

³ Standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a pro preventivní výchovnou péči č.j. MSMT-5808/2015: *Pro konkrétní dítě určený pedagogický nebo sociální pracovník zařízení, který sleduje vývoj dítěte, všímá si jeho potřeb a spokojenosti, monitoruje výsledky péče, koordinuje zajištění potřeb dítěte, udržuje pravidelný individuální kontakt s dítětem, hájí jeho zájmy; může koordinovat aktivity, činnosti a služby poskytované dítěti, může být klíčovou osobou pro předávání informací o dítěti mezi zařízením a školou nebo zdravotnickým zařízením.*

Tabulka č. 17 Počet přemístěných dětí z jednotlivých typů zařízení ve školním roce 2015/16

	Počet
Dětský domov	297
Dětský domov se školou	288
Diagnostický ústav	449
Výchovný ústav	125
Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	70
Pěstounská péče, adoptivní péče, poručenství	181
Jiné (v naprosté většině přemístění z rodiny)	251

Průvodním jevem pobytu dětí v zařízeních institucionální výchovy je jejich přemísťování z jednoho zařízení nebo typu zařízení do jiného. Přemístění dětí v rámci institucionální dráhy je přirozeným fenoménem a dochází k němu např. z důvodu dovršení určitého věku (přechod z dětského domova se školou do výchovného ústavu), provedení diagnostiky v diagnostickém ústavu apod.

Vysoká četnost přemísťovaných dětí zcela evidentně vyplývá také z faktu, že daná zařízení často vyhodnotí své možnosti odborného působení u vybraných jedinců s vážnými poruchami chování jako nevyhovující a ohrožující pro ostatní děti, přičemž přemístěním problémového jedince situaci v ústavu stabilizují. Dochází tak v důsledku nedostatečné schopnosti s těmito dětmi efektivně pracovat a absence specializovaných pracovišť k přemísťování dětí, které si musí zvykat na nové prostředí, opakovaně budovat své sociální postavení a marně hledají dospělé vzory, kterým by důvěřovaly a napodobovaly je. Prochází tak strukturou ústavní péče bez dlouhodobé, komplexně pojaté péče a bez individuálního etopedického vedení a psychoterapie. V prostředí nepřipraveném pro komplexní péči o takové jedince pak přirozeně dochází k mnoha kontraproduktivním fenoménům, jako jsou např. útoky na vrstevníky a dospělé, vzdor, rozvoj lhavosti, demonstrativních forem sebepoškozování a útěky.

Institucionální dráhu dětí po přijetí vyjadřuje následující tabulka.

Tabulka č. 18 Počet dětí, které byly v zařízení umístěny ve školním roce 2015/2016 po dobu uvedených intervalů (interval běží od data příchodu dítěte do odchodu ze zařízení)

Délka pobytu	Diagnostický ústav – počet dětí	Dětský domov se školou – počet dětí	Výchovný ústav – počet dětí
0–3 měsíce	579	65	127
3–6 měsíců	419	112	162
6–12 měsíců	169	212	284
1–2 roky	47	290	506
2–3 roky	32	140	237
Déle	5	114	58

Nejkratší dobu jsou umístěny děti v diagnostickém ústavu, v dětském domově se školou a ve výchovném ústavu převládá doba pobytu v délce 1–2 roky a 6–12 měsíců.

4.2 Organizace činnosti v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy

Česká školní inspekce při inspekční činnosti zjišťovala a hodnotila rovněž organizační a obsahové aspekty poskytované péče a vzdělávání dětí v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy.

Tabulka č. 19 Organizace výkonu péče – podíl zastoupení (v %)

	Podíl
Zařízení má zpracovány postupy výkonu péče pro všechny umístěné děti*)	92
Zařízení má provázán školní vzdělávací program s ročním plánem a týdenními plány vzhledem k cílové skupině a k nastavení PROD	96
Zařízení zajišťuje prevenci rizikového chování	100
Zařízení aktivně vytváří podmínky pro vytvoření a/nebo udržování kontaktu dítěte s rodinou a blízkými osobami	96
PROD definuje potřeby dítěte, cíle umístění, způsoby naplňování potřeb a cílů umístění v každodenním fungování zařízení, roli zaměstnanců v naplňování programu rozvoje, způsoby vyhodnocování naplňování jeho cílů	92
Zařízení zajišťuje, že PROD je implementován do každodenního chodu zařízení a je živým nástrojem péče o dítě	88
Zařízení provádí diagnostiku dětí	71

*) ochranná výchova, děti vyžadující výchovně léčebný režim, nezletilé těhotné dívky a nezletilé matky a jejich děti, děti se závažnými poruchami chování, děti s extrémními poruchami chování

Při sledování činností zařízení ze strany Národního ústavu pro vzdělávání bylo zjištěno, že ačkoli zařízení uvádí, že se prevenci rizikového chování věnují, v praxi se v oblasti prevence často neorientují a realizují prvky, které jsou např. adiktology považovány za neefektivní (např. besedy, odstrašování apod.).

Diagnostika dětí je v zařízeních zajišťována specializovanými odborníky. V 67 % zařízení provádí diagnostiku etoped. Diagnostika se v těchto případech opírá především o rozhovory a pozorování, což není z hlediska stanovení správné diagnózy dostatečné. V 54 % diagnostikuje psycholog, v 8 % externí pracoviště a v 10 % psychiatr. Ve většině zařízení se pak na diagnostice podílí více uvedených specialistů současně. Kvantitativní informace však mají pouze dílčí vypovídací hodnotu, jako klíčové se jeví věnovat v budoucnu dostatečnou pozornost evaluaci diagnostického procesu v rámci jednotlivých odborností. Specializace uvedených odborníků odpovídají nárokům na provádění diagnózy, avšak v optimálních případech by se měly **průběžnou diagnostikou zabývat** přímo **diagnostické ústavy**. V jejich fungování byly ovšem zjištěny **zásadní rozdíly**, zejména v nastavení diagnostického procesu, v jeho délce, průběhu, ve výměně informací a v použitých metodách. Rozdílná metodologie, nerovnoměrné odborné zabezpečení, často zastaralé postupy, vágní prognóza vývoje a v několika případech i naprosto nedostatečná znalost zařízení, do kterých jsou děti přemístěny, jsou příkladem jednoho z mnoha systémových nedostatků. V neposlední řadě chybí diagnostickým ústavům jednotné metodické vedení, moderní diagnostické metody, struktura kontinuálního vzdělávání a systémově definovaný rámec procesu rediagnostiky.

V hospitovaných činnostech byly zastoupeny jednotlivé složky výchovy takto:

Tabulka č. 20 **Složky výchovy sledované činnosti – podíl zastoupení (v %)**

	Podíl
Rozumová	32
Pracovní	18
Mravní	19
Estetická	12
Tělesná	15
Ekologická	2
Dramatická	2
Politická	0
Ekonomická	1

Poměr jednotlivých identifikovaných složek je do určité míry ovlivněn výběrem činností pro hospitace, avšak patrný důraz na rozumovou, pracovní a mravní složku odpovídá hlavním cílům institucionální výchovy a poskytované péče. Chybí však konkrétní programy, mimo jiné pro určité skupiny dětí, tak, aby vychovatelé nemuseli tyto děti přemísťovat.

Uvedené výchovné složky byly začleněny v různé míře do všech typů hospitovaných činností, přičemž podíl jednotlivých činností v rámci všech 379 hospitací ukazuje tabulka níže.

Tabulka č. 21 **Typy sledovaných činností – podíl zastoupení (v %)**

	Podíl
Sportovní	17
Rekreační	12
Pracovní	17
Výtvarná	7
Příprava na vyučování	12
Vycházka	4
Volná činnost	8
Jiná činnost	23

4.2.1 **Formy práce a metody**

V průběhu hospitovaných činností výše uvedených typů využívali pedagogové následující formy práce.

Tabulka č. 22 **Využívané formy práce – podíl zastoupení (v %)**

	Podíl
Individuální práce	31
Hromadné působení (skupinová práce)	22
Spolupráce vychovatele a dětí	35
Výchovné a vzdělávací projekty	2
Společné řešení projektů nebo problémových situací	6
Aktivity dětí mimo zařízení	3
Aktivity jiných institucí, organizací	1
Jiná forma	1

Z uvedeného přehledu je zřejmé, že organizačně náročnější formy práce, které představuje především projektová činnost, jsou dosud zastoupeny jen okrajově, ačkoliv právě tyto formy vytvářejí podmínky příznivé pro tvorbu a posilování sociálních vazeb, pocitu odpovědnosti apod. Obzvláště u dětí s poruchami chování, u dětí ze sociálně nepodnětného prostředí a u dětí, které jsou v ústavní péči od raného dětství, je nezbytné, aby se v rámci řízených aktivit učily rozvíjet rozmanité pracovní dovednosti, podílely se na chodu zařízení, naučily se sebeobsluhu, poznávaly praktické dovednosti, které budou potřebovat po propuštění ze zařízení (např. kde a jak hledat práci, kde žádat o podporu, kde o terapii, kde o léky apod.). Tyto dílčí dovednosti a praktické nácviky byly zaznamenány ve sledovaných činnostech poměrně zřídka, navíc zpravidla bez systematického plánování.

Metody realizované při hospitovaných činnostech odrážejí specifika cílů jednotlivých typů zařízení – tak jak je ilustrováno v následující tabulce.

Tabulka č. 23 Použité metody ve sledované činnosti – podíl zastoupení (v %)

	Podíl
Příklad	16
Povzbuzování	24
Potlačování	2
Cvičení	6
Přesvědčování	7
Kooperace	8
Metoda požadavku	10
Metoda režimu	6
Soutěže	5
Rituály	4
Hodnocení	10
Metoda situační	2
Metoda inscenační	0

Využité formy práce a metody napomáhaly rozvoji jednotlivých vzdělávacích a výchovných složek takto:

Tabulka č. 24 Sledovaná činnost rozvíjela – podíl zastoupení (v %)

	Podíl
Samostatnost dětí	27
Schopnost spolupráce	20
Schopnost práce s informacemi	14
Kreativitu dětí	13
Kritické myšlení a schopnost argumentace (schopnost vlastního názoru a náhledu)	12
Technické dovednosti (praktické a rozumové dovednosti)	7
Kulturní povědomí	3
Environmentální výchovu	2
Multikulturní výchovu	0
Žádnou z uvedených oblastí	1

Ačkoliv je zřejmé, že zaměření zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy vede k preferenci některých složek, **velmi nízké zastoupení** např. **rozvoje kulturního povědomí, technických dovedností**, ale také třeba **finanční gramotnosti, zvládání stresu, způsobů moderní komunikace, dovednosti hledat si práci** apod. **ukazuje na podceňování**

důležitých oblastí, a v důsledku toho na **velmi nerovnoměrné působení na děti**, kterým je poskytována institucionální výchova. Poukázat tak lze např. na **vnitřní klima zařízení**, **nedostatečné řízení některých zařízení** ze strany jeho ředitele, **absenci psychologů a etopedů**, na skutečnost, že **některé skupinové aktivity vykazují nezdravé prvky soutěžení** a mohou vést až k šikanózním mechanismům. Některá zařízení **nemají nastavený systém aktivního zjišťování klimatu ani názorů na jejich činnost** ze strany dětí a zaměstnanců či osob odpovědných za výchovu dětí. Často je **většina aktivit provozována za přítomnosti druhých osob**, na principu **hromadného zacházení**. Skupinové aktivity tedy **převládají nad těmi individuálními**. U dětí jsou zpracovány PROD, ale mnohdy již není zjevné, jakým způsobem byl tento program individuálně a kontinuálně veden, kým a s jakými úspěchy či neúspěchy, tak aby bylo možné korigovat nevhodné behaviorální strategie. Nejsou prověřovány dílčí dovednosti dítěte vedoucí k osamostatnění a osvojení nových forem chování. Jinak řečeno, často chybí zpětnovazebné mechanismy pro ověření, zda jsou děti dostatečně vedeny k tomu, aby byly schopny se postarat samy o sebe nebo o někoho jiného. V případech nevhodné behaviorální strategie a nedostatečně osvojených dovedností nejsou klienti zařízení vedeni individuálně krok za krokem k nápravě, aby tak zažívali úspěch a uspokojení z výsledku.

Nerovnoměrnost působení na děti potvrzují i údaje v tabulce (oblast občanských a kulturních kompetencí), která zobrazuje inspekční hodnocení podpory rozvoje kompetencí dětí v hospitovaných hodinách.

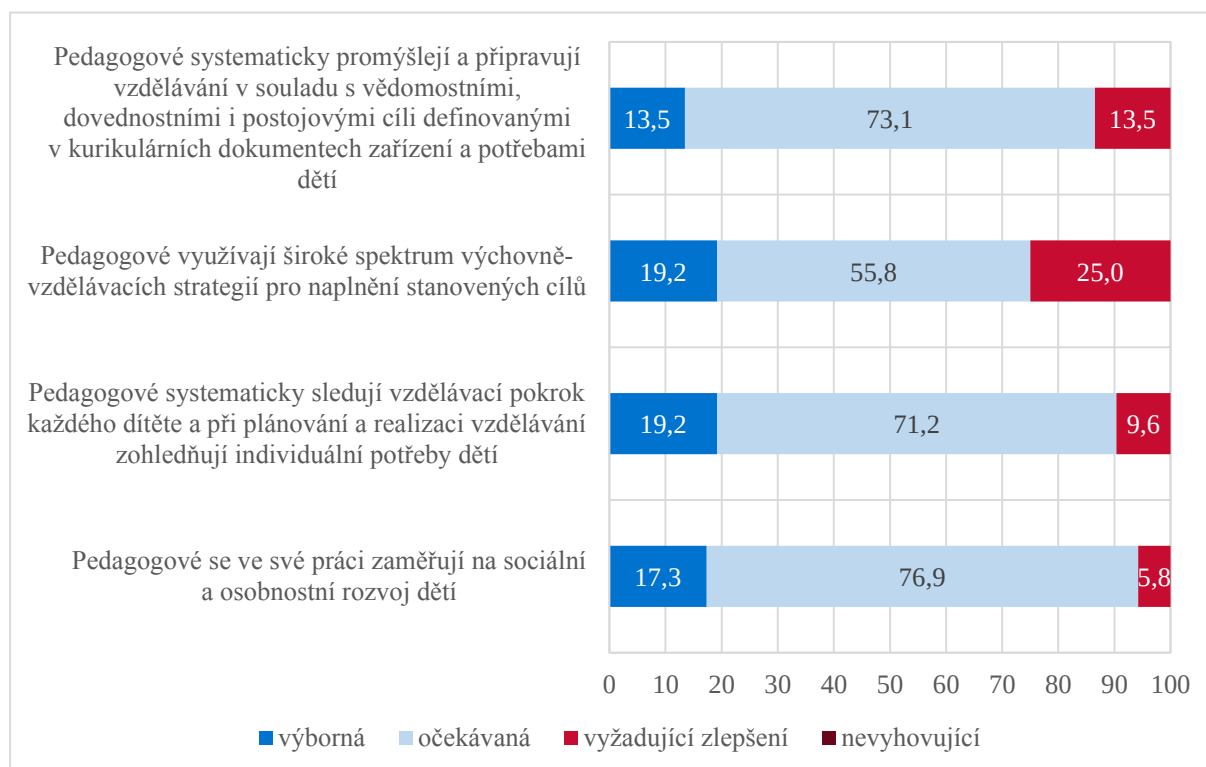
Tabulka č. 25 Naplňované kompetence – podíl zastoupení (%)

	Podíl
Sociální	25
Komunikativní	23
Učení	16
Řešení problémů	16
K pracovnímu uplatnění	10
Občanské	6
Kulturní	4

Pozitivně však vyznívá hodnocení dalších aspektů hospitovaných činností. V 98 % hospitací byl splněn výchovně-vzdělávací cíl a projevovala se aktivita a zájem dětí. V 97 % byly výše uvedené metody a formy práce využity účelně vzhledem ke stanovenému vzdělávacímu cíli. V 95 % hospitací byla účelně využita motivační funkce hodnocení dětí, v 92 % byly činnosti vedeny v souladu s individuálními potřebami dítěte uvedenými v PROD a v 89 % byla činnost propojena s možnostmi praktického využití. Průběžná příprava dětí na samostatný život byla zaznamenána v 96 % zařízení. Z dotazníků pro děti umístěné v zařízeních vyplývá, že mají možnost výběru činností v průběhu týdne a podílejí se spolu s pedagogy na plánování týdenního programu výchovně-vzdělávacích činností. Otázka efektivity a pojetí této průběžné přípravy dětí na samostatný život je však složitější. Bezesporu je vhodné zaměřit výchovné působení pedagogických pracovníků také na nácvik a vedení dětí k sebeobslužným činnostem (např. praní osobních věcí), vedení k pořádku v osobních věcech a společných prostorách. Poukázat lze však na nedostatek příležitostí pro převzetí osobní odpovědnosti dětí, za něž ve všem rozhoduje personál zařízení. Instituce tak přejímá veškerou odpovědnost nad dětmi po celý čas jejich pobytu a poskytuje pomoc často plošně, bez ohledu na individuální potřeby a možnosti dětí. Takový přístup může vést k tomu, že děti nemají dostatek příležitostí k uplatňování vlastních dovedností, což může jejich socializační proces a přípravu na budoucí samostatný život komplikovat. V některých zařízeních jsou všechny aktivity realizovány podle přesného a pro všechny přísně závazného rozpisu spočívajícího v kolektivním

načasování všech denních aktivit, které mnohdy nezohledňují osobní preference, potřeby či zájmy dětí.

Graf č. 4 Hodnocení průběhu výchovy a vzdělávání – podíl zařízení (v %)

4.3 Podpora rozvoje a dodržování práv dětí

Česká školní inspekce také zjišťovala potřeby dětí, kterým je poskytována institucionální výchova, a sledovala podporu poskytovanou těmto dětem. Informace v tabulce níže pak vycházejí ze sdělení ředitelů jednotlivých zařízení.

Tabulka č. 26 Potřeby dětí – počet a podíl (v %)

	Počet	Podíl
Počet dětí v zařízení, které mají v rámci podpory rozvoje osobnosti dítěte nastaven jako prioritní cíl rozvoj sociálních interakcí ve vztahu k dospělé osobě	2 417	60,6
Počet dětí v zařízení, které mají v rámci podpory rozvoje osobnosti dítěte nastaven jako prioritní cíl rozvoj adekvátních sociálních interakcí ve vztahu k ostatním dětem	2 381	59,7
Počet dětí, kterým se dostává cílené podpory v rámci nácviku sociálních interakcí	3 024	75,8
Počet dětí v zařízení, které mají jako jeden z hlavních cílů programu rozvoje osobnosti uvedenu podporu kontaktu dítěte s rodinou nebo blízkými osobami	2 820	70,7
Počet dětí, u kterých směřuje hlavní cíl programu rozvoje k vrácení dítěte do rodiny	2 187	54,8
Počet dětí a jejich rodin, se kterými zařízení pravidelně systematicky komunikuje s cílem vrátit dítě do rodiny	2 013	50,4
Počet dětí, u kterých je jako jeden z hlavních cílů práce s dítětem naučit ho tzv. sebeobslužné dovednosti	1 765	44,2
Počet dětí, u kterých je stanoveno doporučení z PPP/SPC k podpoře ve vzdělávacím procesu	676	16,9
Počet dětí, které podávají školní výkon adekvátně svému školnímu zařazení	1 761	44,1
Počet dětí, které zvládají samostatnou přípravu do školy	799	20,0
Počet dětí, které potřebují individuální pomoc dospělého v přípravě do školy	2 091	52,4

Nejčastější podpora vycházející z potřeb dětí je orientována na oblast sociální interakce a soužití s dospělými a ostatními dětmi, což je velmi důležitá oblast s dopady na úspěšnost začleňování dětí do společnosti po ukončení pobytu v zařízení. Ze zjištění České školní inspekce ovšem vyplývá, že **odchody dětí ze zařízení po ukončení pobytu dlouhodobě nejsou systematicky řešeny**, což může být způsobeno také nejasným vymezením kompetencí mezi MŠMT a Ministerstvem práce a sociálních věcí.

Výše uvedené údaje naznačují **celkovou šíři problematiky dětí umístěných v zařízení**, z čehož vyplývá **nutnost zachování vysoké odbornosti s důrazem na speciálně pedagogický přístup** poskytované péče, s důrazem na **saturaci individuálních potřeb** dítěte, individuální psychoterapii a resocializační plán rozvoje nových dovedností a vhodných behaviorálních strategií. **Akcent** musí být kladen na **propojení péče** mezi všemi zainteresovanými („zasítování“ rodiny a klienta). Je také nutné, aby se na práci s dítětem **aktivně podíleli zákonní zástupci dětí**, aby spolupracovali, a pomáhali tak urychlit žádanou změnu. Ze zjištění České školní inspekce vyplývá, že v zařízeních chybí jednotný a propracovaný metodický nástroj pro rozvoj individuálních potřeb dětí, včetně doporučených způsobů jejich naplnění a osvojení nových dovedností.

Mezi velmi časté osobnostní problémy přijatých dětí patří výrazné deficity v oblasti sociability a emotivity související s nízkou frustrační tolerancí, s nedostatečnými sociálními dovednostmi a schopnostmi řešit problémy. Proto velmi často dochází k překrývání a souběhu uvedených programových cílů (sociální interakce ve vztahu k dospělému, sociální interakce ve vztahu k dětem, nácvik sociálních interakcí). Obdobným způsobem z praktického hlediska dochází k překrývání a souběhu programových cílů vyjádřených v položkách 4 a 5 tabulky č. 24, neboť stanovení programového cíle návratu dítěte do rodiny většinou současně předpokládá plnění souběžného významného cíle uvedeného v předchozí položce tabulky, kterým je podpora kontaktu dítěte s rodinou, stanovená jako jeden z hlavních (dílčích) cílů programu.

Pozitivním zjištěním je skutečnost, že u více než 80 % dětí jsou zařízení při naplňování potřeb dětí spokojena se spoluprací s OSPOD.

Tabulka č. 27 Osoby, na které se může dítě v případě problému obrátit – počet a podíl zařízení (v %)

	Počet	Podíl
Ředitel zařízení	51	87,9
Odborný pracovník (psycholog, etoped)	50	86,2
Vychovatel	51	87,9
Kdokoliv ze zaměstnanců	48	82,8

V případě problému se mohou děti ve výrazné většině zařízení obrátit na ředitele, vychovatele, odborného pracovníka. Na kohokoliv ze zaměstnanců se mohou obrátit ve více než čtyřech pětinach zařízení. Obracet by se děti ovšem měly primárně na vedoucí výchovných skupin, možnost svěřit se by měla být stanovena zejména v rámci individuální psychoterapie a etopedické terapie.

Tabulka č. 28 Vymezení osob, na které se mohou děti v případě problému obracet – počet a podíl zařízení (v %)

	Počet	Podíl
Vnitřní řád zařízení	53	91,4
Dokument práva dětí – v místnostech, kde se děti pohybují	28	48,3
Osobní dokumentace dítěte	10	17,2
Program rozvoje osobnosti dítěte (PROD)	23	39,7
Jinde	16	27,6

Přehled osob, na které se mohou děti v případě problému obracet, je nejčastěji definován ve vnitřním řádu zařízení. Jinde je tento přehled osob uveden na nástěnkách, ve směrnících, nebo byly kontakty předány při nástupu dítěte do zařízení.

Tabulka č. 29 Způsob informování dětí o tom, na koho se mohou obracet – počet a podíl zařízení (v %)

	Počet	Podíl
Písemně – vnitřní řád	47	81,0
Osobně při příjmu dítěte do zařízení	57	98,3
Na komunitním setkání	49	84,5
Jiný způsob	27	46,6

Děti jsou o tomto přehledu informovány téměř vždy při jejich příjmu a ve výrazné většině zařízení písemně ve vnitřním řádu a také na komunitním setkání. Mezi jinými způsoby byly uvedeny individuální pohovory a nástěnky.

Česká školní inspekce hodnotila také rozsah a způsoby poskytované podpory v průběhu celého pobytu dětí a při hospitovaných činnostech. Inspekční činnost byla zaměřena také na kontrolu a hodnocení dodržování práv dětí. Součástí bylo mj. získávání poznatků od dětí a jejich názorů řízenými rozhovory a dotazníky.

Hodnocená zařízení se v zásadě snaží podporovat zapojení dětí do sociálních vztahů v rámci zařízení, navazování přátelských vztahů mezi dětmi a předcházení vzniku jakýchkoli forem izolace od ostatních nebo vzniku šikany. Úspěšnost těchto snah, stejně jako systematickosti jejich provádění a propracovanost příslušných postupů, jsou však různé. V 96 % zařízení je dětem zajištěna ochrana jejich osobního prostoru a soukromí. V 90 % zařízení mají děti prostor pro to, aby si mohly uchovávat své osobní věci uzamčené.

V provedených hospitacích byl hodnocen rovněž individuální přístup pedagogů k dětem a jejich specifickým potřebám.

Tabulka č. 30 Individuální přístup ke specifickým potřebám dětí – podíl z hospitovaných činností (v %)

	Podíl
Přizpůsobení vhodných aktivit	38
Vhodné přizpůsobení cílů a obsahu výchovně-vzdělávacích činností	37
Vedení k formulování cílů nebo očekávání od dětí	15
Sebehodnocení nebo vzájemné hodnocení ve vztahu k očekávání a cílům	9
Individuální přístup nebyl zaznamenán	1

Z přehledu je patrná snaha pedagogických pracovníků přizpůsobovat činnosti individuálním potřebám dětí, poměrně **málo je však zastoupeno sebehodnocení a vzájemné hodnocení dětí jako velmi důležitého prvku sebereflexe úspěšnosti a postavení ve skupině**. V 92 %

hospitovaných činností byly tyto činnosti vedeny v souladu s individuálními potřebami dítěte uvedenými v PROD. V 98 % hospitací měly děti prostor pro vyjádření vlastního názoru a diskuzi, 97 % hospitovaných činností probíhalo v příjemné atmosféře a pozitivním klimatu skupiny. Tuto skutečnost potvrzují také anonymní odpovědi dětí v dotaznících, z nichž vyplývá celková převažující spokojenost se zařízeními, s ubytováním, vybavením, chováním dospělých a možností svěřit se některému z nich se svými problémy. Na druhé straně by si děti přály zlepšit vztahy v kolektivu a uvítaly by více volnosti v režimu zařízení, což přirozeně není nijak překvapivým zjištěním.

Průběžné výsledky odborné práce s dětmi ovšem **nejdou dostatečně evidovány, monitorování změn v postojích a vzorcích chování dětí není dostatečně zaznamenáváno.** Uvedená **praxe** významně **ztěžuje koordinaci práce** jednotlivých členů odborného týmu, kteří jsou **odkázáni pouze na ústní předávání informací** týkajících se aktuálního stavu dětí. Zařízení často **nemají adekvátně zpracovány PROD**, některá zařízení **nemají nastavené funkční evaluační mechanismy**, případně je mají nastaveny jen **formálně**. Řada zařízení **nevyužívá diagnostické nástroje** zaměřené na **vzájemné poznání, posilování sociálních a personálních dovedností a nácvik dovedností komunikačních**. Zařízení sice **mají zpravidla zpracování strategii identifikace individuálních potřeb dětí**, ta však velmi často **není v praxi realizována**, zejména ve vztahu poskytování pravidelné a systematické péče.

Zařízení zpravidla **nemají nastaven systém aktivního zjišťování klimatu ani názorů na jeho činnost** ze strany **dětí a zaměstnanců**, ani ze strany **osob odpovědných za výchovu dětí**.

Dotazníky a řízené rozhovory byly orientovány také na práva dětí v zařízeních, jejich uvědomění si těchto práv a na dodržování práv ze strany zařízení.

Tabulka č. 31 Dodržování práv dětí – podíl kladných odpovědí (v %)

	Podíl
Byl jsi seznámen se svými právy a povinnostmi?	99,8
Myslíš si, že jsou v tomto zařízení porušována práva dětí?	1,3
Setkal ses s tím, že by tě někdo z dětí nebo dospělých v tomto zařízení ponižoval, šikanoval nebo fyzicky napadal?	9,2
Víš, že se můžeš obracet se žádostmi, stížnostmi a návrhy na ředitele, ostatní pedagogické pracovníky nebo Českou školní inspekci?	93,0
Máš možnost vyjádřit svůj názor na různá opatření, která se tě v tomto zařízení dotýkají?	98,9
Můžeš se vyjadřovat ke svému hodnocení?	98,1
Můžeš si vybrat / mohl sis vybrat střední školu mimo zařízení, ve kterém jsi / jsi byl umístěn?	84,2
Jsi nějak omezován při přijímání návštěv, kontaktu s blízkými osobami, v možnosti chodit na vycházky?	17,7
Jsi nějak omezován v možnosti účastnit se aktivit organizovaných tímto zařízením v rámci výchovného programu, v zájmové činnosti v zařízení nebo mimo zařízení?	11,8
Dostáváš (je ti poskytováno) oblečení a obutí podle potřeby?	98,8
Víš, na jakou částku kapesného máš nárok?	98,1
Odpovídá částka kapesného, kterou podepisuješ, opravdu skutečnosti?	99,8
Musíš platit za telefonní hovory s rodiči, příbuznými (zákonnými zástupci)?	1,0

Z doplňujících slovních odpovědí dětí vyplývá, že si nejčastěji uvědomují svá práva na stravu, kapesné, vycházky a dovolené, telefonování, osobní volno, oděv a vyjádření názoru. Mezi povinnostmi nejčastěji děti uváděly úklid, dodržování režimu, respektování dospělých a vzdělávání ve škole. Odpovědi na otázku, jak často děti jezdí ze zařízení domů, se značně

lišily v závislosti na délce pobytu dětí, na typu zařízení i na podmínkách, které mají děti doma. Děti v odpovědích projevily dobrou znalost výše svého kapesného.

Ani odpovědi dětí nenaznačují významnější porušování jejich práv v zařízeních. Relativně vysoký počet kladných odpovědí na otázky týkající se omezení v návštěvách, vycházkách a v účasti na některých aktivitách zařízení souvisí zpravidla s udělovanými opatřeními ve výchově (viz tabulku č. 35 níže). Ze zjištění České školní inspekce však vyplývá, že **s opatřeními ve výchově jsou děti seznamovány často jen ústně, jejich udělení často není součástí spisu dětí, a není tedy možné ověřit, zda se k jejich uložení děti vyjádřily a s jakým závěrem.** Některá zařízení nerespektují práva dětí daná legislativou a podmiňují je dobrým hodnocením nebo stavem osobního konta. V některých případech dochází také k omezování vycházek či dovolenek stanovením podmínek, které jdou nad rámec právní normy.

Jak již bylo zmíněno, vzdělávání dětí s ukončenou povinnou školní docházkou ve středních školách se uskutečňuje jak ve školách, které jsou součástí stejného subjektu (v nich dramaticky převažuje nabídka oborů kategorie E, tedy oborů určených např. absolventům bývalých speciálních základních škol), tak i v externích středních školách. 16 % těchto dětí uvedlo v rámci řízeného rozhovoru, že neměly a nemají možnost vybrat si školu mimo zařízení, ve kterém jsou umístěny. Tento podíl však zahrnuje i děti, jimž ve výběru školy mimo zařízení brání objektivní příčiny, např. poruchy chování. Ze zjištění České školní inspekce naopak vyplývá, že v zařízeních v naprosté většině (98 %) názor dítěte při volbě středního vzdělávání bez ohledu na nabídku školy, která je součástí zařízení, respektují. Omezujícím faktorem volby střední školy jsou zpravidla závažné poruchy chování a předchozí výsledky vzdělávání dítěte.

Neopominutelným právem dětí umístěných v zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy je právo stěžovat si na nedostatky v péči, omezování v právech či další problémy. Zjištění toho, jakým způsobem je toto právo upraveno v konkrétních zařízeních, vyjadřuje následující tabulka.

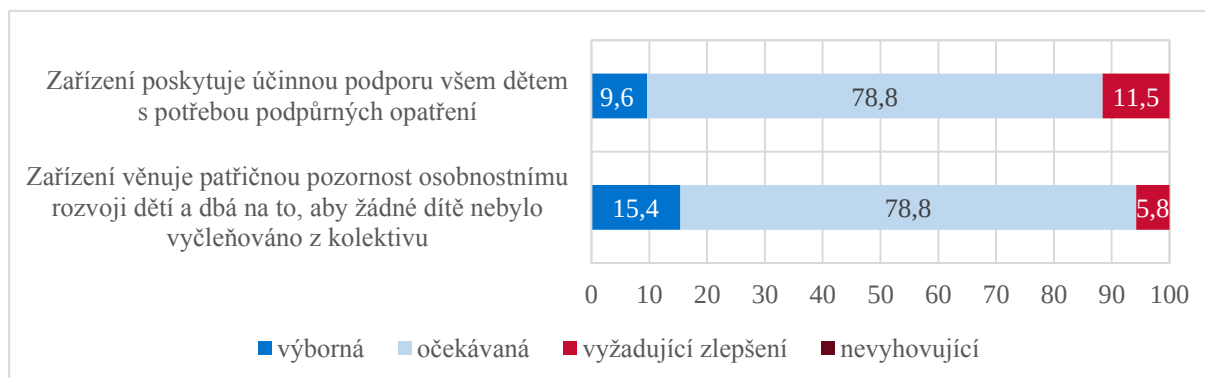
Tabulka č. 32 Způsoby definování stížnosti dítěte, předávání informací a následného řešení stížností – počet a podíl zařízení (v %)

	Počet	Podíl
Ve vnitřním řádu	53	91,4
V dokumentaci dítěte	16	27,6
Jiný způsob	28	48,3
Nemáme definováno	0	0,0

Postupy pro stížnosti dítěte, předávání informací a následné řešení stížností jsou v naprosté většině zařízení uvedeny ve vnitřním řádu. V necelé polovině zařízení jsou stížnosti definovány jinými způsoby (např. kniha stížností a schránky důvěry). Definování postupů, jak může dítě nebo blízká osoba podat stížnost, odpovídají požadavkům formulovaným ve Standardech kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči.

Podpůrná a mediační činnost zařízení v rodinách umístěných dětí je zajišťována v naprosté většině případů sociálními pracovníky, v případě potřeby také vychovateli a etopedy.

Graf č. 5 Hodnocení podpory dětí při vzdělávání – podíl zařízení (v %)

4.4 Opatření ve výchově, prevence, výchovně léčebná péče

Problémové oblasti v chování dětí umístěných v zařízeních a navazující využívaná opatření ve výchově dětí byly rovněž součástí inspekční činnosti České školní inspekce.

Předávání informací mezi jednotlivými částmi zařízení a způsob vzájemné spolupráce vykazovaly dílčí nedostatky, zejména v oblasti předávání aktuálních informací o dětech mezi zaměstnanci jednotlivých pracovišť. Zařízení využívají různé nástroje sdílení informací, mnohdy paralelně se záznamy v ručně psané podobě, bez příliš jasného rámce užití. Chybí jednotná metodická podpora a jasné vymezení pravomocí a povinností jednotlivých odborníků, kteří mají do systému přístup. Využitelnost interní databáze s komunikačním a záznamovým rozhraním má v řadě zařízení velké rezervy a mnozí zaměstnanci se systémem vůbec neumí pracovat. Jeho předností je kromě jiného přesný záznam pobytu včetně jasných cílů a jejich naplnění v resocializační práci, záznam individuální práce, záznam vývoje agresivního chování, sociální dynamiky, zlepšení či zhoršení stavu apod.

Vedení některých zařízení také **nedostatečně ovlivňuje podmínky pro rozvoj spolupráce** mezi pedagogy, **procesy řízení a vyhodnocování** jsou mnohdy prováděny jen **částečně**, případně **chybí autoevaluační systém** nebo **absentuje klíčový pracovník** ve vztahu k naplňování potřeb dítěte. Ačkoliv všechna zařízení se věnují prevenci rizikového chování, **minimální program primární prevence** zařízení je často **formální**, **preventivní programy** jednotlivých zařízení jsou často **obsahově velmi podobné**. **Účinnost těchto programů není** mnohde **vyhodnocována** a **nepromítá** se do nich potřebná cílená **sekundární intervence** zaměřená na **rizikové chování**, které se v zařízeních vyskytuje (např. záškoláctví, užívání alkoholu a omamných látek apod.). Problémem je také **nedostatečná koordinovanost a spolupráce jednotlivých pracovišť** školského zařízení, která má na úspěšnost celkové prevence rizikových jevů významný vliv.

Tabulka č. 33 Děti, u kterých byly ve školním roce 2015/2016 pozorovány následující typy problémového chování – počet a podíl dětí (v %)

	Počet	Podíl
Agrese mírná (ojedinělá, zejména verbální, bez příznaků šikany)	1 526	38,2
Agrese zvýšená (častější verbální nebo fyzická, bez projevů brutality a následků)	918	23,0
Agrese závažná (častá, intenzivní, fyzická, s projevy brutality a šikanování)	408	10,2
Záškoláctví, neplnění školních povinností – občasná neúčast ve výuce, zapomínání pomůcek, neomluvené hodiny	829	20,8
Záškoláctví, neplnění školních povinností – pravidelná a dlouhodobá neúčast ve výuce, neplnění školních povinností, neomluvené hodiny	453	11,4
Záškoláctví, neplnění školních povinností – systematické vyhýbání se škole a školním povinnostem, neomluvené hodiny	388	9,7
Nerespektování autorit – mírné	1 396	35,0
Nerespektování autorit – zvýšené	1 232	30,9
Nerespektování autorit – závažné	592	14,8
Krádeže, trestná činnost majetkového charakteru – drobné krádeže, převážně doma	899	22,5
Krádeže, trestná činnost majetkového charakteru – závažnější krádeže, často doma i mimo domov	565	14,2
Krádeže, trestná činnost majetkového charakteru – závažné krádeže, často s důsledkem soudního nebo přestupkového řízení	415	10,4
Útěky z domova (bydliště), opakovaný nedovolený pobyt mimo domov	1 164	29,2
Zneužívání návykových látek (drogy, alkohol) – občasné zneužívání	1 511	37,9
Zneužívání návykových látek (drogy, alkohol) – abúzus	609	15,3
Zneužívání návykových látek (drogy, alkohol) – závislost, možné spojení s dealerstvím, výrobou drog nebo další TČ s tím spojenou	275	6,9
Jiné typy rizikového chování – sebepoškozování, autoagrese	482	12,1
Jiné typy rizikového chování – sexuální rizikové chování	441	11,0

Z výše uvedených údajů týkajících se dětí umístěných v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy je patrný **vysoký počet sociálně patologických projevů**, což může být do jisté míry způsobeno také **nedostatečně aktivním přístupem společnosti** a zejména pak **institucí k tomu určených**. Uvedené údaje odráží **aktuální celkový stav** ve společnosti, kdy tyto údaje jsou koncentrací patologických jevů u dětí ve společnosti (významná míra rizikového chování žáků je patrná i ze zjištění České školní inspekce v běžných základních a středních školách⁴).

Jednotlivé typy problémového chování dětí uvedené v rámci škálového vyjádření na úrovni závažného problému odpovídají vysoké společenské nebezpečnosti, porušení zákona nebo ohrožení jejich života a zdraví (závažná agrese, vyhýbání se škole, závažné nerespektování autorit, závažnější krádeže, opakované útěky z domova, zneužívání návykových látek spojené se závislostí a rizikovým chováním apod.). **Reedukace a resocializace** těchto dětí vyžaduje **specifický režimový přístup** a **výchovně terapeutický model** odborné péče, který vzhledem k relativně vysokým počtům takto ohrožených dětí **předpokládá** potřebnou **diferenciaci programů školských zařízení** pro výkon ústavní péče. Zde je na místě opětovně poukázat na **fakt**, že jednotlivá zařízení se nijak **neprofilují, nespecializují a odlišují se od sebe pouze minimálně**.

Typy projevů uvedeného rizikového chování se mohou u dětí vyskytovat zároveň. Je zřejmé, že mnoho dětí v zařízeních potřebuje vysoce odbornou péči kvalifikovaných pracovníků

⁴ Podrobněji ve výročních zprávách České školní inspekce – <http://www.csicr.cz/cz/DOKUMENTY/Vyrocnizpravy>

orientovaných v mnoha teoretických disciplínách (psychologie, pedagogika, adiktologie apod.).

4.4.1 Opatření ve výchově

Tabulka č. 34 Opatření ve výchově udělená ve školním roce 2015/2016

	Počet	Průměr na 1 zařízení
Celkový počet opatření ve výchově udělených ve školním roce 2015/2016	25 980	463,9

Největší počet opatření ve výchově udělených ve školním roce 2015/2016 v jednom zařízení byl 3 341. Vítaným zjištěním je skutečnost, že ve výchovně-vzdělávacím procesu jsou pozitivní opatření ve výchově uplatňována mírně častěji než opatření negativní.

Tabulka č. 35 Negativní opatření ve výchově udělená ve školním roce 2015/2016

Negativní opatření	Počet	Průměr na 1 zařízení
Odejmutí výhody	2 905	57,0
Snížení kapesného	2 350	50,0
Omezení či zákaz trávení volného času mimo zařízení	5 674	103,2
Odejmutí možnosti účastnit se zajímavé činnosti či akce	2 057	41,1
Zákaz návštěv	9	0,2
Jiné	771	18,8

Nejčastěji uděleným negativním opatřením ve výchově bylo omezení či zákaz trávení volného času mimo zařízení. K jiným negativním opatřením nejčastěji patřilo slovní sdělení výtky. Komplikovanost procesu péče poskytované v zařízeních dokládá mj. vysoký počet udělených negativních opatření ve výchově. V průměru na každé dítě, které bylo alespoň v části školního roku 2015/2016 umístěno v některém hodnoceném zařízení, připadají čtyři negativní opatření.

Tabulka č. 36 Pozitivní opatření ve výchově udělená ve školním roce 2015/2016

Pozitivní opatření	Počet	Průměr na 1 zařízení
Prominutí negativního opatření	2 465	48,3
Udělení věcné či finanční odměny	4 216	76,7
Zvýšení kapesného	970	19,8
Povolení mimořádné návštěvy kulturního zařízení, mimořádné vycházky, mimořádné návštěvy	4 781	93,7
Jiné	3 413	81,3

Mezi pozitivními opatřeními převažuje povolení mimořádné návštěvy kulturního zařízení, mimořádné vycházky, mimořádné návštěvy a udělení věcné či finanční odměny. Jako jiné pozitivní opatření bylo v největší míře uvedeno splnění kreditního systému⁵ a slovní sdělení pochvaly. Uplatňování pozitivních opatření je z hlediska motivace dětí k aktivní spolupráci při výchovně-vzdělávacích činnostech a poskytované podpoře velmi významné. Pozitivní opatření přispívají k budování atmosféry důvěry, přispívají k pocitu dosaženého úspěchu, který mnoha dětem umístěným v zařízení citelně chybí.

⁵ Kreditní systém upřesňuje prostupnost jednotlivých fází programu rozvoje osobnosti dítěte. Na základě kreditů (bodů) za dobré chování a splnění povinností mají děti možnost využívat atraktivní činnosti oddělení (počítačové učebny, stolní fotbal apod.), možnost využívat společné vycházky s pedagogem nebo vycházky samostatné. Kreditní systém je nutné dodržovat vzhledem ke specifickým problémům dětí vyžadujících intenzivní individuální péči.

Při prezenční inspekční činnosti byla zjišťována, hodnocena a kontrolována realizovaná opatření ve výchově dětí mj. i s ohledem na problémy spojené s útekovostí dětí. V 98 % zařízení jsou pedagogičtí pracovníci i děti seznamováni s možnými následky nepatřičného chování dětí a zvolené výchovné postupy jsou v souladu s výchovnými cíli, jsou přiměřené a časově omezené.

4.4.2 Útekovost dětí

Specifickou oblastí rizikového chování dětí umístěných v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy je útekovost. Problém útekovosti dětí včetně případného umělého snižování počtu těchto případů dodatečným udělením dovolené byl zjišťován i prostřednictvím řízených rozhovorů s dětmi a dotazníků.

Tabulka č. 37 Útěky za školní rok 2015/16 – počet a podíl (v %)

	Počet	Podíl
Krátkodobé do 24 hodin	1 712	34,2
Dlouhodobé nad 24 hodin	3 299	65,8

Z hlediska délky útěků ze zařízení převažují útěky dlouhodobé nad 24 hodin. Dlouhodobé útěky přitom vyvolávají kumulované problémy v oblasti bezpečnosti a ochrany zdraví dětí, zvýšené riziko trestné činnosti a v neposlední řadě značně devalvují předchozí poskytnutou podporu a výchovně-vzdělávací činnost. Kromě dlouhodobých útěků jsou velkým problémem také útěky opakované. Prevence útěků není v rámci užívaných metod vždy účinná (tedy není např. zajištěna efektivní psychologická péče nebo krizová intervence).

Tabulka č. 38 Děti na útěku za školní rok 2015/16 – počet a podíl (v %)

	Počet	Podíl
Krátkodobé do 24 hodin	752	33,9
Dlouhodobé nad 24 hodin	1 464	66,1

Během jednoho roku je na útěku delším než 24 hodin více než 66 % dětí. Tato skutečnost poukazuje na nezbytnost změn systému z více důvodů. Pro některé děti může být ústav natolik nepříjemným a skličujícím místem, že utíkají (řada ústavů by tak přitom vůbec působit nemusela a mohly by se více podobat dětským domovům). Pak ovšem existuje také skupina jedinců, kteří by měli být umístěni v zařízeních, které stavebními a technickými úpravami znemožňují útek, což je velmi důležité nejen z důvodu eliminace trestné činnosti dítěte na svobodě, ale hlavně z důvodu ochrany samotného dítěte před důsledky jeho činů.

Tabulka č. 39 Počet dětí, které na útěku spáchaly jednotlivé typy trestné činnosti

	Počet	Průměr na 1 zařízení
Maření ochranné výchovy	61	1,2
Majetková trestná činnost	300	5,7
Násilná trestná činnost	77	1,5
Jiné	16	0,3

Všechny typy trestné činnosti dětí je třeba považovat za závažné. Nejvíce dětí spáchalo majetkovou trestnou činnost (celkově tuto trestnou činnost spáchalo 8,3 % dětí ze všech dětí v zařízeních), v menší míře pak násilnou trestnou činnost, která je nejnebezpečnějším typem. U jiné trestné činnosti byla nejčastěji uvedena distribuce návykových látek.

Tabulka č. 40 Osoby, které v zařízení pracují s dítětem po návratu z útěku – počet a podíl zařízení (v %)

	Počet	Podíl
Psycholog	43	74,1
Speciální pedagog	50	86,2
Vychovatel ve službě	55	94,8
Jiná osoba	30	51,7
Nikdo	0	0,0

S dítětem po návratu z útěku pracují v naprosté většině zařízení vychovatel ve službě a speciální pedagog, ve třech čtvrtinách zařízení také psycholog (v různé intenzitě, s ohledem na dostupnost specializovaných pozic v jednotlivých zařízeních). Z jiných osob pracují s dítětem hlavně sociální pracovník, ředitel zařízení a vedoucí vychovatel. Často ovšem chybí písemné záznamy o práci s dítětem po návratu z útěku, nejsou dostatečně často vyhodnocována rizika, doporučení a preventivní aktivity týkající se útěkovosti.

Tabulka č. 41 Opatření pro dítě po návratu z útěku – počet a podíl zařízení (v %)

	Počet	Podíl
Zvýšená péče etopeda a psychologa	56	96,6
Zvýšená spolupráce s rodinou	38	65,5
Omezení volných vycházek	41	70,7
Snížené kapesné, uložení výchovného opatření	33	56,9
Jiná	10	17,2

Pro dítě po návratu z útěku je téměř vždy **vyvozeno opatření zvýšené péče** etopeda a psychologa (ovšem řada zařízení tyto odborníky kmenově nemá a spolupracuje pouze s externisty, kteří nedokážou obsáhnout péči v potřebném rozsahu). Velmi často jsou děti omezeny volné vycházky, je uplatňována zvýšená spolupráce s rodinou (pravidelná komunikace, koordinace působení apod.), ve více než polovině zařízení je sníženo kapesné a uloženo výchovné opatření. K jiným opatřením patří zvýšená spolupráce s OSPOD a intenzivní péče vychovatele.

Při prezenční inspekční činnosti bylo dotazováním dětí zjištěno, že více než 29 % dětí bylo v minulosti již zadrženo na útěku. V cca 20 zařízeních se v poslední době útěkovost zvýšila. Ředitelé přičítají tento jev zejména vynucenému benevolentnějšímu režimu, který byl implementován na základě příkazu dozorujícího státního zastupitelství. Z celkového počtu útěků se dlouhodobá útěkovost vyskytovala v cca čtvrtině případů. K dlouhodobým útěkům z konkrétních zařízení dochází často v případech, kdy dítě obecně odmítá péči jakéhokoli zařízení. Podle názoru ředitelů a pedagogů pracovníci nedokážou, vzhledem ke krátké době pobytu dítěte, navázat potřebný vztah s dítětem a přesvědčit jej o smysluplnosti péče v zařízení. Dalším důvodem může být drogová problematika, nefunkční rodina nebo konfliktní situace s vrstevníky či dospělými.

Prvním místem pobytu zadržených dětí byly v závislosti na jejich věku diagnostické ústavy, cely předběžného zadržení nebo domovská zařízení. Ze zjištění České školní inspekce je patrné, že řada dětí svůj útěk opakovala. Podle dalších zjištění bylo ve všech zařízeních s dítětem po útěku speciálně pracováno (diagnostika, speciální programy). Ve většině zařízení v nějaké míře pracuje s dětmi po útěku psycholog, etoped, vychovatel nebo sociální pracovník. V čase probíhající inspekční činnosti byly v několika zařízeních některé děti dlouhodobě na útěku v řádu měsíců. V těchto případech zařízení bezodkladně vždy informují Policii ČR a OSPOD.

Tabulka č. 42 Počet dětí, které měly v průběhu školního roku 2015/16 dlouhodobou dovolenku (např. delší než 14 dnů) – počet a podíl zařízení (v %)

	Počet	Podíl
Neudělujeme dlouhodobé dovolenky	9	15,5
Žádné v roce 2015/16	5	8,6
1–5 dětí	18	31,0
6–10 dětí	13	22,4
11 a více dětí	13	22,4

Dlouhodobé dovolenky poskytly ve školním roce 2015/2016 tři čtvrtiny zařízení. V tomto roce dlouhodobé dovolenky neposkytlo 8,6 % zařízení a vůbec je neposkytuje 15,5 % zařízení.

Tabulka č. 43 Průměrná délka pobytu dítěte na po sobě jdoucích dlouhodobých dovolenkách – počet a podíl zařízení (v %)

	Počet	Podíl
2 týdny	8	18,6
2 týdny – 1 měsíc	11	25,6
1 měsíc – 2 měsíce	10	23,3
Déle než 2 měsíce	19	44,2

Průměrná délka pobytu na po sobě jdoucích dlouhodobých dovolenkách je nejčastěji více než dva měsíce. Navazující dovolenky jsou však dle inspekčních zjištění udělovány v souladu s předpisy a se souhlasem OSPOD. Zařízení zpravidla udělují dovolenky kratší a prodlužují je v případech, kdy nedochází při pobytu dětí na dovolené k problémům. Řetězení dovolenek se týká období hlavních prázdnin a období, kdy je vyřizována žádost o zrušení ústavní výchovy, nebo se blíží dosažení zletilosti umístěného dítěte.

Tabulka č. 44 Způsoby, jakými se pracuje s dítětem po návratu z dlouhodobé dovolenky – počet a podíl zařízení (v %)

	Počet	Podíl
Zvýšená péče psychologa a etopeda	40	83,3
Zvýšená spolupráce s rodinou	39	81,3
Návrh na ukončení ústavní výchovy	19	39,6
Návrh na přemístění do jiného zařízení	2	4,2
S dítětem pracujeme běžným způsobem	16	33,3

Po návratu z dlouhodobé dovolenky mají děti v naprosté většině zařízení zajištěnu zvýšenou péči psychologa a etopeda a zvýšenou spolupráci s rodinou. Míra této péče je však závislá na tom, zda, v jakém počtu a jak stabilně má zařízení specializované pozice psychologa a etopeda k dispozici.

V případech poskytnutí dlouhodobé dovolenky musí zařízení také prokazatelně poskytovat poradenské služby. V praxi však zařízení s rodinou pracuje tehdy, pokud o to rodina projeví zájem. Prokazatelnost poskytování poradenství či nezájmu zákonných zástupců je však někdy sporná (přičemž nastavení PROD umožňuje podrobné a prokazatelné záznamy o spolupráci s rodinou).

Ve dvou zařízeních bylo zjištěno, že skutečný počet útěků dětí byl snižován dodatečným sepsáním dlouhodobé dovolenky, což je podvodná praxe, kterou přirozeně není možné tolerovat.

Tabulka č. 45 Počet dětí s podmíněčným propuštěním

	Počet
Počet dětí, které byly podmíněčně propuštěny ze zařízení	150
Počet dětí, které se vrátily zpět do zařízení po zrušení podmíněčného propuštění	13

Důvodem pro podmíněčné propuštění dítěte ze zařízení je nejčastěji žádost rodičů, studium (přestup na střední školu) a přechod do zaměstnání.

4.4.3 Mimořádné události

Rizikové chování dětí umístěných v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy vyúsťují v některých případech do mimořádných událostí. Přestože mimořádná událost je pro tyto případy definována v příslušném pokynu MŠMT⁶ (např. těžké úrazy, napadání, havárie, opatření proti epidemii apod.), v praxi se stává, že jednotlivá zařízení považují za mimořádnou událost nestejné typy rizikového chování a zaznamenávají a ohlašují jen opravdu nejzávažnější události (např. trestnou činnost), čímž zmiňovaný pokyn MŠMT nenaplnují. V pojetí mimořádné události pak také není dořešen rozpor panující mezi výkladem MŠMT a výkladem Nejvyššího státního zastupitelství. V tomto kontextu se jeví jako nezbytné sjednotit se na výkladu mimořádné události a také na postupu jejího ohlašování.

Tabulka č. 46 Způsoby definování mimořádné události ve vnitřním řádu – počet a podíl zařízení (v %)

	Počet	Podíl
Úrazy dětí	45	77,6
Napadení pracovníků	41	70,7
Napadení mezi dětmi	38	65,5
Jiné události	30	51,7
Nemáme	7	12,1

Jako mimořádné události jsou ve většině zařízení ve vnitřním řádu definovány úrazy dětí, napadení pracovníků a napadení mezi dětmi. K jiným událostem patří intoxikace návykovými látkami, útoky, sebepoškozování, trestná činnost nebo rizikové sexuální chování. Nejednotnost v posuzování mimořádných událostí je slabým místem institucionální výchovy a rozhodně nepřispívá ke zkvalitňování následné péče.

Tabulka č. 47 Způsoby vedení evidence mimořádných událostí – počet a podíl zařízení (v %)

	Počet	Podíl
V knize úrazů	48	82,8
V samostatné evidenci	29	50,0
Hlášením na MŠMT, DSZ	49	84,5
Jiný způsob	21	36,2
Nevedeme	1	1,7

Mimořádné události jsou podle své povahy nejčastěji vedeny v knize úrazů a hlášeny na MŠMT nebo dozorující státní zastupitelství. U jiných způsobů evidence mimořádných událostí lze zmínit osobní dokumentaci a denní elektronickou evidenci.

⁶ Pokyn, kterým se vymezují základní vztahy Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řízení státních příspěvkových organizací vykonávajících činnost školy nebo školského zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči, které zřizuje (č.j. MSMT-16543/2014).

Práce s mimořádnou událostí může vypadat např. tak, že zařízení vyhodnocuje okolnosti a podmínky jejího vzniku, minimalizuje vznik rizik do budoucna, přijímá konkrétní opatření, zajišťuje terapeutickou práci s dítětem, probíhají pohovory s psychologem, etopedem, vedoucím vychovatelem nebo ředitelem, vedení zařízení seznámí s výsledky šetření mimořádné události pedagogické pracovníky, sociální pracovníce a případně jiné dotčené osoby a instituce (rodiče, OSPOD, Policii ČR, dozorující státní zastupitelství, MŠMT). Zařízení pak přijímá nápravná a preventivní opatření.

4.4.4 Prevence rizikového chování

Při prezenční inspekční činnosti bylo hodnoceno a kontrolováno i nastavení preventivních opatření v zařízeních, zpracování minimálních preventivních programů, jejich funkčnost či míra formálnosti jejich zpracování.

Ze zjištění České školní inspekce vyplývá, že minimální preventivní programy (dále i „MPP“) mají zpracovány všechna zařízení, jejich kvalita je však různá a jen v některých zařízeních vychází ze skutečných potřeb a problémů dětí a zároveň z možností školského zařízení. MPP je většinou koncipován jako sekundární či terciární prevence, zařízení v jeho rámci realizují projektové dny, aktivity a pobytové víkendové akce zaměřené na různá témata, jako je řešení problémů třídního kolektivu, skrytá šikana apod. Pro děti v pobytové péči jsou efektivní pravidelné komunity vedené specialisty (etoped, psycholog). Psychoterapeutické formy jsou v některých případech součástí navazování nových vzorů chování, jsou propracované a mají potenciál být velmi efektivní. Naopak v některých zařízeních jsou MPP spíše formální a jsou kopírovány z minulých školních let bez potřebných aktualizací. Účinnost těchto programů pak často není vyhodnocována, nepromítá se do nich potřebná cílená sekundární intervence zaměřená na rizikové chování, které se v zařízeních vyskytuje (např. záškoláctví, užívání alkoholu, omamných látek apod.). V několika zařízeních byly zjištěny také větší problémy s realizací preventivních opatření podle MPP.

4.4.5 Výchovně léčebná péče

Velmi významným specifickým zařízením pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy je výchovně léčebná péče.

Tabulka č. 48 Způsoby definování postupů v poskytované výchovně léčebné péči – počet a podíl zařízení (v %)

	Počet	Podíl
V samostatné části ve vnitřním řádu	10	20,0
V náplni práce pracovníků zařízení	10	20,4
Vycházíme přímo ze zákona	13	26,5
Jinak	5	10,4
Nemá	25	51,0

Polovina zařízení nemá definován postup v poskytované léčebné péči. Přitom ve vnitřním řádu zařízení mají být obsaženy všechny postupy týkající se poskytované podpory, včetně výchovně léčebné péče. Jako vhodné se tedy jeví zpracovat centrální metodický materiál pro poskytování výchovně léčebné péče, už jenom proto, aby došlo ke sjednocení poskytovaných služeb a zajištění odborné kvality.

Tabulka č. 49 Léčebná péče v režimu dne a v ostatních souvisejících dokumentech – počet a podíl zařízení (v %)

	Počet	Podíl
Ano	11	25,0
Ne	33	75,0

Režim dne by měl odrážet specifika poskytované léčebné péče. Nepromítnutí těchto specifíků do režimu dne dětí, kterým je tato péče poskytována, je významným nedostatkem.

Tabulka č. 50 Kvalifikace odborných pracovníků, kteří pracují s dětmi zařazenými do výchovně léčebného programu – počet a podíl zařízení (v %)

	Počet	Podíl
Vychovatel (praxe, výcvik)	19	61,3
Psycholog	17	54,8
Etoped	23	74,2
Asistent pedagoga (výcvik)	14	45,2
Jiná kvalifikace	6	18,8

Odbornými pracovníky, kteří pracují s dětmi zařazenými do výchovně léčebného programu, jsou ve většině zařízení etopedi, vychovatelé a psychologové. Mezi jiné kvalifikace patří speciální pedagog, sociální pracovník, dětský psychiatr. Kmenová a systematická přítomnost těchto specializovaných pozic, jak již bylo několikrát zmíněno, je však v mnoha zařízeních problematická. Zejména pak jde o etopedy, neboť výchovně léčebné přístupy by měly být v zásadě téměř výhradně v jejich gesci. Otázkou pak zůstává, jak jsou etopedi na tuto oblast připravováni, jak jsou průběžně vzděláváni, jaké používají diagnostické postupy, zda mají specificky orientovanou supervizi, zda mají metodické pokyny.

Tabulka č. 51 Počet pedagogů s psychoterapeutickým výcvikem

Délka psychoterapeutického výcviku	Počet
Dlouhodobý (500 hodin a více)	141
Střednědobý (200–500 hodin)	58
Krátkodobý (pod 200 hodin)	131

Pedagogové zabývající se výchovně léčebnou péčí mají ve větší míře dlouhodobý či krátkodobý psychoterapeutický výcvik, v menší míře absolvovali střednědobý výcvik.

V rámci prezenční inspekční činnosti bylo zjištěno, že péče ve výchovně léčebných odděleních (dále i „VLO“) pro děti vyžadující výchovně léčebný režim z důvodu neurologického poškození, psychiatrického či psychologického onemocnění je v některých případech limitována nedostatkem psychologů. U nich by navíc bylo vhodné jednoznačně vymezit náplň jejich práce, neboť v mnoha ohledech se činnosti psychologů značně překrývají s prací etopedů. Další problémy s odborností péče vyplývají z často jen částečných úvazků psychologů, a to přesto, že odborná individuální péče psychologa o děti ve VLO je zpravidla definovaná, plánovaná, zaznamenaná v PROD a v dokumentaci dětí. Péče ve VLO byla většinou odlišena v režimu dne (tyto děti mají jiný režim než ostatní děti v zařízení), režim dne byl vyvěšen z důvodu častého pohybu dětí a osob odpovědných za výchovu na různých dostupných místech.

Postupy sice mají zařízení definovány v příslušných dokumentech, ovšem v praxi dochází k situacím, kdy děti musejí docházet k vyšetření za psychiatrem mimo VLO, z čehož vyplývají např. problémy s rychlostí změny medikace při potížích. Zařízení sice usilují o zajištění psychiatrické péče, v některých případech však tato péče není kontinuální

a systematická. Dosažitelnost dětských psychiatrů je značně problematická. V této oblasti je třeba zmínit také odlišnosti v diagnostickém procesu a v doporučeních mezi psychiatry v nemocnicích a v ambulanci nebo absenci jakéhokoli farmakologického dohledu, tedy pravidelných kontrol a úpravy medikací.

Je třeba také upozornit, že **kromě chybějící metodiky k výchovně léčebné péči** je problémem také **nedořešení řady záležitostí** spadajících do působnosti **Ministerstva zdravotnictví** (pedopsychiatri, zdravotní sestry, medikace dětí apod.).

5 Podpora zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy

Pro efektivní zajišťování všech aspektů institucionální výchovy je velmi důležité správné fungování metodické a poradenské podpory jednotlivých zařízení. V této oblasti mají nezastupitelnou úlohu spádové diagnostické ústavy. Způsoby poskytování metodického vedení a názory ředitelů zařízení na jejich formu vyjadřují níže uvedené tabulky.

Tabulka č. 52 Formy a četnost metodického vedení zařízení ze strany spádového diagnostického ústavu – počet a podíl zařízení (v %)

	Počet	Podíl
Méně než 4x do roka je svolána porada, setkání všech spádových zařízení	13	26,0
Více než 4x do roka je svolána porada, setkání všech spádových zařízení	9	18,0
Pravidelné návštěvy a komunikace	18	36,0
Jiný způsob	8	16,0
Nescházíme se	2	4,0

Metodické vedení ze strany spádového diagnostického ústavu probíhá u více než třetiny zařízení formou pravidelných návštěv a komunikací. Čtvrtina zařízení uvedla, že méně než čtyřikrát do roka je svolána porada či setkání všech spádových zařízení. U jiného způsobu lze uvést např. nepravidelné, občasné setkání. Četnost návštěv pracovníků spádového diagnostického ústavu není stanovena, ovšem za vhodné je možné považovat pravidelné setkávání alespoň ve čtvrtletním intervalu.

V těchto případech se jako možné opatření nabízí **zmenšení územních obvodů diagnostických ústavů** a také **redefinice jejich role** (zejména výrazné **rozšíření metodické podpory, supervize** a informačního servisu pro jednotlivá zařízení, nutnost **pravidelné rediagnostiky**, která by **ověřovala, zda původní rozhodnutí o umístění dítěte bylo správné**, zda by pro něj nebylo vhodnější jiné zařízení s jiným modelem přístupu a jinou skladbou dětí apod.).

Tabulka č. 53 Vhodnost forem metodického vedení ze strany diagnostického ústavu dle názoru ředitelů – počet a podíl zařízení (v %)

	Počet	Podíl
Neměnil/a bych nic, vyhovuje mi to tak, jak to je	26	54,2
Více praktického metodického vedení	15	31,3
Virtuální konference	1	2,1
Větší zaměření k problematice ústavní a ochranné výchovy	7	14,6
Jiný způsob	2	4,2

Více než polovina zařízení by neměnila způsob metodického vedení ze strany diagnostického ústavu. Necelá třetina zařízení by uvítala více praktického metodického vedení.

Z pohledu České školní inspekce jsou ovšem v oblasti metodického vedení zařízení ze strany diagnostických ústavů značné rezervy a bude třeba, aby se MŠMT na jejich roli v systému institucionální výchovy důsledně zaměřilo a aby také samo MŠMT diagnostické ústavy důsledně metodicky vedlo. Jednotlivé diagnostické ústavy mají totiž odlišnou metodologii, užívají rozdílné metody, některé používají bodové hodnocení, jiné verbální hodnocení apod. Vhodné by bylo také zvýšit množství příkladů dobré praxe a pravidelně sdílet informace a poznatky z příkazů státních zástupců a podpořit programy dalšího vzdělávání pracovníků zařízení.

6 Stravování v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy

Velice důležitou službou, kterou zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy poskytují, je stravování umístěných dětí. Na rozdíl od škol a jiných školských zařízení zajišťuje stravování dětí v těchto zařízeních kompletní příjem celodenní stravy. Je tedy velmi důležité, aby poskytovaná strava byla nutričně vyvážená a pestrá a aby nabídka jídel byla dostatečně atraktivní.

Ve všech prezenčně navštívených zařízeních je zařízení školního stravování součástí daného subjektu. V 96 % zařízení jde o školní jídelnu, v 10 % zařízení o školní jídelnu – výdejnu. Souběh obou typů stravovacího zařízení je v několika případech z důvodu odloučených pracovišť.

Rozsah nabídky stravovacích služeb uvádí tabulka níže.

Tabulka č. 54 Rozsah nabídky stravovacích služeb – podíl zařízení (v %)

	Podíl
Jídelna nabízí jedno hlavní jídlo (oběd)	96
Jídelna nabízí dvě hlavní jídla (obědy)	4
Denní nabídka jídel je vyrovnaná z nutričního hlediska	94
Denní nabídka jídel je vyrovnaná z hlediska oblíbenosti pokrmů	95
Školní jídelna připravuje přesnídávky (dopolední svačinky)	82
Školní jídelna připravuje odpolední svačinky	76

V naprosté většině případů nabízí jídelna pouze jedno hlavní jídlo, což samozřejmě nelze s ohledem na aktuální pohled na problematiku školního stravování hodnotit jako dostatečné.

Tabulka č. 55 Dietní stravování – podíl zařízení (v %)

	Podíl
Zařízení školního stravování zabezpečuje dietní stravování (speciální diety)	8
Zařízení školního stravování dietní stravování nezabezpečuje	6
Zajištění dietního stravování není potřeba	86
Školní jídelna má odborného pracovníka pro přípravu diet	8
Školní jídelna odborného pracovníka pro přípravu diet nemá	18
Odborný pracovník pro přípravu diet není potřeba	74
Zařízení školního stravování zabezpečuje individuální stravování (speciální diety)	12
Zařízení školního stravování individuální stravování nezabezpečuje	8
Zabezpečení individuálního stravování není potřeba	80

V žádném zařízení nebyl zjištěn strážník, pro něhož by z důvodů diety nebylo stravování zajištěno. Ve dvou zařízeních je praktikována také nabídka *Školní mléko* a *Ovoce do škol*.

Tabulka č. 56 Způsoby informování o alergenech – podíl zařízení (v %)

	Podíl
V jídelníčku	90
Na webových stránkách zařízení	12
Na informačních tabulích	29
Na nástěnkách	90
Jiným způsobem	4

Tabulka č. 57 Nápojová nabídka – podíl zařízení (v %)

	Podíl
Voda/voda s citronem/neslazená	80
Šťáva	96
Čaj slazený	96
Čaj neslazený	39
Mléko	84
Kakao	80
Ovocné nápoje z vířičů	14
Jiné nápoje	41

S výjimkou jednoho stravovacího zařízení sledují všechna zařízení plnění výživových norem, přičemž však čtvrtina těchto zařízení nemá k dispozici správné podklady pro vyhodnocení tohoto plnění.

Tabulka č. 58 Dodržování limitu výživových norem – podíl zařízení (v %)

Limit výživových norem	Dodržen	Nenaplněn	Překročen	Nehodnocen
Maso	82,1	0,0	2,6	15,4
Ryby	81,6	2,6	2,6	13,2
Mléko	84,2	2,6	0,0	13,2
Mléčné výrobky	84,2	0,0	0,0	15,8
Tuky	80,5	0,0	9,8	9,8
Cukry	78,0	2,4	9,8	9,8
Zelenina	90,0	0,0	0,0	10,0
Ovoce	90,2	0,0	0,0	9,8
Brambory	81,6	2,6	0,0	15,8
Luštěniny	78,9	7,9	0,0	13,2

Problémem v dodržování výživových norem ve školním stravování v rámci zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy je obdobně jako v jiných zařízeních školního stravování překračování stanoveného limitu tuků a cukrů, tedy porušování spotřebního koše.

Tabulka č. 59 Využívání čerstvých/zpracovaných potravin – podíl zařízení (v %)

Jídlna využívá	Často	Méně často	Výjimečně	Vůbec
Regionální potraviny	53,2	12,8	12,8	21,3
Nové produkty (např. šmakoun, tofu)	4,3	10,6	27,7	57,4
Zmrazená zelenina, ovoce apod.	34,0	29,8	31,9	4,3
Loupané brambory apod.	0,0	4,3	2,1	93,6
Vývary (hovězí, slepičí, zeleninový apod.)	12,8	14,9	38,3	34,0
Mražené pokrmy (smažený květák, brokolice, sýr apod.)	4,3	4,3	34,0	57,4
Zmrazené ovocné knedlíky	0,0	4,3	8,5	87,2
Zmrazené přílohy (bramboráčky, krokety, předsmažené hranolky apod.)	0,0	6,4	40,4	53,2
Sypké směsi – moučníky, dezerty	6,5	13,0	28,3	52,2
Sypké směsi – bramborové knedlíky	34,0	31,9	21,3	12,8
Sypké směsi – knedlíky	6,4	6,4	19,1	68,1
Sypké směsi – bramborová kaše	0,0	0,0	8,5	91,5
Sypké směsi – polévky	0,0	4,3	8,5	87,2
Sypké směsi – omáčky	0,0	4,3	8,5	87,2

Přibližně polovina školních jídelen využívá při přípravě pokrmů čerstvé regionální potraviny, což je ve srovnání s republikovým průměrem méně.

Tabulka č. 60 Úroveň vybavení jídelen – podíl zařízení (v %)

	Podíl
Výjimečně dobrá	2
Dobrá	51
Standardní	45
Méně příznivá	2
Nepříznivá	0

Hodnocení vybavenosti zařízení školního stravování ukazuje na dobré podmínky pro poskytování celodenní stravy všem dětem umístěným v zařízeních.

Z řízených rozhovorů s dětmi a z dotazníkových šetření vyplývá, že 97 % z 543 dotazovaných dětí má v zařízeních vždy dostatek jídla. Na otázku, zda jim poskytované jídlo chutná, odpovědělo kladně 90 % dotazovaných dětí.

Rozsah stravovacích služeb odpovídá § 122 odst. 2 školského zákona a § 4 vyhlášky o školním stravování v 94 % zařízení, v 6 % zařízení byly shledány nedostatky. Ve dvou zařízeních nebyly správně rozlišeny věkové skupiny strávníků při realizaci výkonů. Finanční limity pro stravu byly ve všech zařízeních nastaveny správně a byly dodrženy. V 17 zařízeních nebyl nedočerpaný limit na konci předchozího kalendářního roku převeden do následujícího období.

7 Výsledky dětí v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy

Hodnocená zařízení pracují s výsledky dětí v oblasti resocializace ve snaze vybavit děti kompetencemi, které jim umožní co nejlepší začlenění do společnosti s prognózou úspěšnosti v dalším životě. Zařízení sledují změny v psychosomatickém vývoji dětí v průběhu jejich

pobytu, navazují, popřípadě mění jejich sociální vazby. Výsledky svého působení vyhodnocují a realizují následná opatření. Každé zařízení pojmá práci s umístěnými dětmi trochu odlišně. Je to způsobeno zejména odlišným způsobem nakládání s hodnocením dětí podle toho, nakolik je uplatňován režim a strukturovaná pravidla, nebo naopak individualizovaný přístup založený na komunikaci. Ten je však podmíněn vysokými kompetencemi vychovatelů. Obecně lze říci, že chybí adekvátní metodický výklad ze strany MŠMT, systém hodnocení je nejednotný a málo motivující, k disproporci dochází také mezi školou a výchovným úsekem, mnohdy chybí efektivní propojení jednotlivých pracovišť.

Uplatňováním Standardů kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a pro preventivní výchovnou péči byla patrná snaha o zkvalitnění tvorby PROD, snaha o jejich implementaci do běžných činností a životních situací dítěte i jejich pravidelné a efektivní vyhodnocování. To souvisí s postupným zaváděním klíčového pracovníka a jeho role při naplňování individuálních potřeb každého dítěte.

Na zpracování PROD se často podílí pouze někteří pracovníci, PROD nejsou pravidelně časově vyhodnocovány, mnohdy není možné relevantně ověřit, kdy bylo hodnocení provedeno. Často také chybí podpisy dětí a jejich případné vyjádření. PROD jsou často vedeny spíše formálně, přestože definují úkoly, na které se mají pedagogičtí pracovníci při práci s dítětem zaměřit, často jde spíše o obecně platná doporučení, která lze aplikovat na kohokoli, bez vazby na individuální potřeby dítěte. PROD v těchto případech nejsou zcela v souladu s uskutečňovanou praxí.

7.1 Hodnocení dětí v činnostech zařízení a vzdělávací výsledky

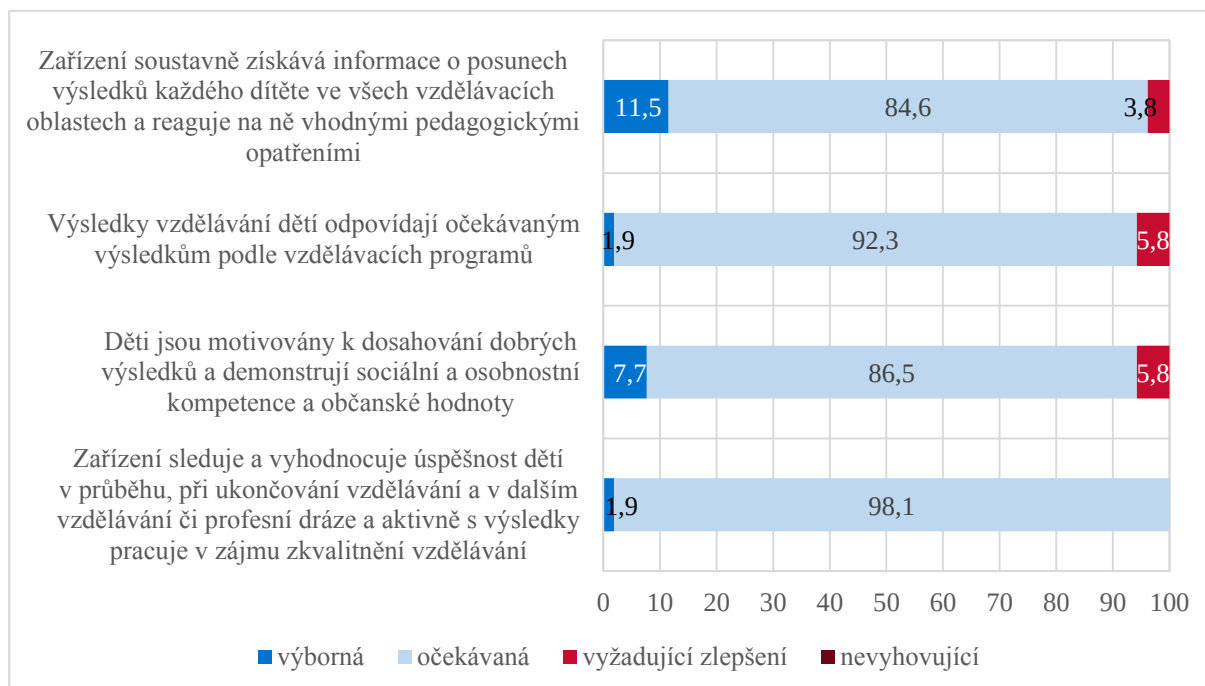
V naprosté většině hospitovaných činností bylo hodnocení dětí využito účelně.

Tabulka č. 61 Způsob hodnocení činností dětí – podíl hospitovaných činností (v %)

	Podíl
Činnost zhodnocena pedagogem	94
Činnost zhodnocena dětmi	59
Sebehodnocení dětí	45

V případech, kdy sebehodnocení a vrstevnické hodnocení dětí v zařízeních nebylo uplatňováno ani vyžadováno, doporučila Česká školní inspekce jeho využívání a vysvětlila jeho přínosy, zejména v souvislosti s plněním PROD. Pozitivním zjištěním je skutečnost, že 98 % dětí v řízených rozhovorech uvedlo, že mají možnost se ke svému hodnocení pedagogem vyjádřit.

Graf č. 6 Hodnocení výsledků výchovy a vzdělávání dětí – podíl zařízení (v %)

7.2 Ukončování pobytu dětí

Ukončování pobytu dětí v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy je **kritickým bodem** poskytované péče a dráhy dítěte. **Přechodem** do běžných (v některých případech však ne zcela vhodných) podmínek významně **slábne poskytovaná podpora** – a začíná se naopak projevovat účinnost jejího předchozího působení. **Ukončení pobytu** dětí proto **musí předcházet příprava** včetně **zabezpečení** možnosti **následné podpory** bývalého klienta. **Systém následné péče** přitom **není vytvořen**, není definován, není dostupný všem, není určeno, kdo má následnou péči zajišťovat a pro koho přesně, jak dlouho, co by mělo být její náplní apod. V této souvislosti je korektní připomenout, že problematika následné péče není v gesci MŠMT, ale Ministerstva práce a sociálních věcí.

Tabulka č. 62 Plnění náležitostí ukončování péče – podíl zařízení (v %)

	Rozhodně ano	Spíše ano	Spíše ne	Rozhodně ne
Zařízení šest měsíců před zletilostí dítěte před ukončením pobytu informuje písemně OSPOD o ukončení ústavní výchovy.	89	–	–	11
Zařízení vyhodnocuje potřeby dítěte pro samostatný život a nastavuje postupy k podpoře úspěšného přechodu dítěte do samostatného života.	47	51	2	0
Zařízení uplatňuje následné podpory a poradenství pro mladého dospělého, který opustí péči.	18	72	10	0

Z uvedených zjištění vyplývá, že praktické možnosti zařízení poskytovat následnou podporu jsou limitovány více faktory. Mezi vnitřní limitující faktory patří především personální nedostatečnost, kdy pedagogičtí i nepedagogičtí pracovníci jsou zcela vytíženi činnostmi pro umístěné děti. Významným vnějším negativním faktorem, který mohou zařízení ovlivňovat jen v malé míře, je vliv prostředí, do kterého klient ukončující pobyt přichází. Přesto by bylo

možné lépe děti na odchod připravovat, např. prostřednictvím samostatných bytů před ukončením pobytu, vyššího důrazu na samostatnost, finanční gramotnost apod.

V případech, kdy pobyt klienta nemůže být ještě ukončen, jsou se zákonnými zástupci dětí uzavírány dohody o dobrovolném pobytu, se zletilými nezaopatřenými klienty pak smlouvy o prodlouženém pobytu. V hodnocených zařízeních bylo v době realizované inspekční činnosti uzavřeno 85 smluv o prodlouženém pobytu a 99 dohod o dobrovolném pobytu v zařízení. Uvedená čísla nejsou ve srovnání s celkovými počty dětí v péči zařízení vysoká, přesto však dokladují obtížnost stanovování prognózy a dosahování stanovených cílů v institucionální péči.

8 Závěry

Z provedené inspekční činnosti v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy zřizovaných MŠMT vyplývá, že ne všechna zařízení plní stanovené úkoly vyplývající ze školského zákona, zřizovacích listin i věcného vymezení institucionální výchovy v potřebné kvalitě. Některá zařízení dlouhodobě aplikují takovou filozofii v přístupu k dětem, která je spíše odrazem minulosti a dřívějších zvyklostí, dostatečně nereagují na změny v potřebách služeb, nepřizpůsobují se aktuálním potřebám dětí v daných regionech. Jako klíčové se jeví snížit kapacity jednotlivých zařízení tak, aby tato zařízení splnila kritéria rodinného prostředí.

Česká školní inspekce identifikovala v průběhu prezenční inspekční činnosti řadu pozitivních i negativních zjištění, z nichž ta zásadní formulovala jako silné a slabé stránky těchto zařízení, podmínek pro jejich činnost, vlastní činnosti a jejích výsledků, i systému institucionální výchovy jako celku.

Na tomto místě je ovšem třeba poznamenat, že **oblast institucionální výchovy** zasahuje do **gesce více rezortů** (kromě rezortu školství jde o významný vliv rezortu **práce a sociálních věcí**, rezortu **spravedlnosti** a rezortu **zdravotnictví**). Je tedy zřejmé, že **níže uvedené silné a zejména slabé stránky** institucionální výchovy jsou **důsledkem působení všech účastníků, nikoliv pouze** rezortu **školství**. V tomto kontextu a s ohledem na informace podávané v této tematické zprávě Česká školní inspekce konstatuje, že diskutovaná možnost přesunu zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy do gesce Ministerstva práce a sociálních věcí se nejeví jako vhodná, účelná a efektivní, a naopak jako zcela klíčová se jeví nutnost významně zvýšit součinnost všech ostatních dotčených rezortů s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy při řešení slabých míst systému institucionální výchovy.

8.1 Silné a slabé stránky zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy

8.1.1 Silné stránky

- Informovanost dětí, osob odpovědných za výchovu, zaměstnanců a odborné veřejnosti o poskytované péči, jejích cílech, zásadách a dostupnosti.
- Spolupráce odborných pracovníků zařízení s pracovníky OSPOD a rodinou dítěte, navázání, budování, podpora a udržení komunikace mezi dítětem a rodinou.
- Úzká spolupráce se všemi příslušnými zúčastněnými při přijímání dítěte, podpora společného umístění sourozenců, vytváření podmínek pro navázání, rozvíjení a udržení sociální interakce uvnitř zařízení.

- Poskytování předchozí formy podpory nejčastěji prostřednictvím školského poradenského zařízení, střediska výchovné péče a pedopsychiatrického vyšetření, včetně případného pobytu v dětské psychiatrické nemocnici.
- Aktivní zapojení do výměnných programů nebo společných projektů a efektivní využívání výsledků spolupráce ke zkvalitňování činnosti zařízení.
- Poskytování individuální péče a odpovídající vzdělávání s ohledem na specifické vzdělávací potřeby dětí (individuální práci s dětmi se zvyšuje jejich dovednost řešit problémy, předcházet jim a budovat zodpovědné postoje).
- Pedagogičtí pracovníci realizují pestrou škálu činností a aktivit s cílem smysluplně vyplnit volný čas dětí v rámci jejich socializačního nebo resocializačního procesu, které mají příznivý vliv zejména na rozvoj sociálních interakcí, komunikace, sebevyjádření, motivace, zvládání strachu a stresu a zvýšení celkové kvality života.
- Podpora dětí v jejich osobních zájmech hledáním vhodných externích kroužků, spoluprací s domy dětí a mládeže, docházkou dětí do externích a mimoškolních kroužků a sportovních klubů, akcent na pozitivní změny v psychologickém, tělesném, kognitivním a sociálním fungování.
- Podpora individuálních potřeb dětí při prezentaci zařízení navenek a účasti v soutěžích.
- Zájem většiny pedagogických pracovníků o získávání nových poznatků v pedagogické práci.
- Pozitivní trend začleňování dětí do běžné společnosti v rámci jejich vzdělávání v externích školách.

8.1.2 Slabé stránky

- Nedostatečná profilace a specializace jednotlivých zařízení, absence diferencované struktury zařízení dle diagnóz, prognózy a specializovaného přístupu.
- Ve většině případů děti přicházejí do jednotlivých zařízení ve věku 15–18 let, což znamená, že k umístění dítěte do zařízení dochází až tehdy, kdy jsou patologické změny v jeho chování již velmi rozsáhlé a negativní vzorce chování silně zakořeněné. Zde je ovšem třeba znovu připomenout, že děti jsou do jednotlivých zařízení umísťovány na základě soudního rozhodnutí, tedy odpovědnost tady směřuje k rezortu spravedlnosti.
- Absence účinného, promyšleného a navazujícího systému péče o děti vyžadující výchovně léčebný režim, absence metodiky výchovně léčebné péče.
- Neefektivní způsob řízení při větším počtu detašovaných pracovišť u jednoho zařízení.
- Standardy kvality jsou naplňovány pouze částečně, chybí účinná podpora začínajících pedagogů, není masověji prosazen adaptační program ani pro začínající pedagogické pracovníky, ani pro začínající ředitele.
- Nedostatečné využívání nástrojů ke sledování a vyhodnocování klimatu mezi dětmi, nedostatečné rozvíjení pozitivních vztahů mezi dětmi a jejich vzájemné spolupráce, posilování sociálních a personálních dovedností a nácviku komunikačních dovedností.
- Vysoká fluktuace pedagogických pracovníků, vyšší věkový průměr pedagogických sborů.
- Vysoký počet dětí na jednotlivé speciality, a tím i nedostatečná interakce specialisty s dítětem.
- Nedostatečné zajištění podmínek pro bezpečnost dětí v nočních hodinách vzhledem k provozním podmínkám a zároveň nedostatečná ochrana zaměstnanců zařízení.
- Absence pravidelné a účinné kontroly zaměstnanců ze strany vedení zařízení, zjištěné nedostatky nejsou operativně řešeny s přijetím opatření k jejich neprodlenému odstranění,

procesy řízení a vyhodnocování jsou prováděny jen částečně, chybí funkční autoevaluační systém, chybí metodická podpora, výměna zkušeností a informací, chybí supervize.

- Nedostatečný počet etopedů a psychologů v kmenovém režimu a na plný pracovní úvazek.
- Nedostatek specialistů, např. se zaměřením na děti se sluchovým či zrakovým postižením.
- Nedostatečná psychiatrická spolupráce, velmi malá účast individuální psychoterapie.
- Nedostatečné vytváření podmínek pro speciální postupy pedagogické práce (např. využití znalostí psychoterapie), nedostatečné využívání odborné péče psychologa, přestože v zařízeních jsou umístěny děti ve výchovně léčebných odděleních.
- Nedostatečné nastavení kontrolních mechanismů práce jednotlivých složek výchovné a resocializační práce.
- Vzhled ubytovacích prostor nenaplnuje filozofii rodinného prostředí.
- Výchovně-vzdělávací činnost je málo podnětná, nerespektuje dostatečně individualitu umístěných dětí, některé skupinové aktivity vykazují nezdravé prvky soutěžení a mohou vést k ostrakizaci (systém tzv. skupinového ručení, volba vůdců skupin).
- Absence cíleného zařazování pracovních činností směřujících k přípravě na úspěšný osobní a pracovní život, které by vytvářely požadované kompetence potřebné při nástupu do života (např. sociální a komunikační dovednosti, finanční gramotnost), nedostatečné pedagogické vedení dětí k sebeobslužným činnostem, nedostatečná příprava dětí na reálný život po odchodu ze zařízení.
- Absence efektivní následné péče, zejména na úrovni systémového řešení.
- Časté přemísťování dětí mezi ústavy, které znemožňuje vytvoření stabilnějšího prostředí, stálejších vzorů, vazeb a důvěry.
- Nedostatečně efektivní výměna informací mezi jednotlivými institucemi i jednotlivými specialisty (kazuistické konference).
- Nedostatečné využívání moderních a standardizovaných diagnostických nástrojů zaměřených na komplexní posouzení osobnosti, úroveň kognitivních procesů, strukturu osobnosti, detekci psychopatie a extrémních poruch chování, absence účelné práce s dětmi v rámci diagnostiky, reedukace, resocializace a terapie a psychoterapie.
- Minimální program primární prevence je často formální, preventivní programy jednotlivých zařízení jsou obsahově velmi podobné, účinnost těchto programů není systematicky vyhodnocována, nepromítá se do nich cílená sekundární intervence zaměřená na rizikové chování, které se v zařízeních vyskytuje, mnohdy nedostatečná propojenost jednotlivých pracovišť školského zařízení, která má na úspěšnost celkové prevence rizikových jevů významný vliv.
- Délka pobytu v diagnostických ústavech překračuje často doporučenou dobu 8 týdnů (někdy až rok i více).
- Nedostatečně detailní znalost jednotlivých spádových zařízení ze strany diagnostických ústavů.

8.1.3 Doporučení

- Významně zvýšit součinnost Ministerstva práce a sociálních věcí, Ministerstva spravedlnosti a Ministerstva zdravotnictví při řešení problémů systému institucionální výchovy.
- Důsledně uplatňovat Standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči.
- Definovat způsob, rozsah, četnost a obsah metodického vedení ze strany MŠMT, včetně ověřování zpětné vazby, účinnosti metodického vedení a případné aktualizace způsobu metodického vedení.
- Stanovit profilaci a specializaci jednotlivých zařízení a zpracovat příslušné metodiky.
- Posílit personální podmínky v zařízeních o kvalifikované odborníky, především etopedy, psychology, psychoterapeuty a zdravotnický personál.
- Posílit metodické vedení ze strany diagnostických ústavů, redefinovat jejich roli a kompetence v systému institucionální výchovy.
- V diagnostickém procesu využívat širší škálu diagnostických nástrojů.
- Zabezpečit doplnění chybějících kvalifikací u vychovatelů.
- Důsledně využívat institut klíčového pracovníka.
- Sjednotit definici mimořádných událostí a jasně stanovit postup při jejich řešení.
- Sjednotit systém navrhování a udělování opatření ve výchově.
- Eliminovat časté střídání místa pobytu dětí.
- Zaměřit se na zvýšenou péči o dítě po návratu z útěku, s důrazem na činnost etopedů a psychologů.
- Zajistit pravidelnou aktualizaci a provázanost plánů činnosti, programů prevence a PROD.
- Analyzovat a vyhodnocovat efektivitu využívaných výchovně-vzdělávacích postupů a přijímat následná opatření.
- Zkvalitnit spolupráci výchovného úseku a školy v daných zařízeních, zefektivnit předávání informací, sjednotit přístup učitelů a vychovatelů, zkvalitnit propojenost jednotlivých pracovišť v konkrétních zařízeních.
- V rámci prevence rizikového chování podporovat psychoterapeutické postupy, využít pozici psychologa a etopeda a zvýšit orientaci pracovníků v adiktologii a v otázkách efektivní primární prevence.
- Zkvalitnit tvorbu minimálních preventivních programů, jejich nastavení a průběžné vyhodnocování.
- Akcentovat činnosti s významným dopadem na možnost úspěšného začlenění dětí do společnosti.
- Zajistit dostatek příležitostí pro navazování kontaktů v přirozeném sociálním prostředí.
- Posoudit vhodnost oborové nabídky středních škol, které jsou součástí zařízení (naprostá většina oborů je kategorie E).
- Funkční studium pro ředitele zařízení institucionální výchovy doplnit o příslušná specifika, včetně spolupráce škol a školských zařízení v oblasti preventivně výchovné péče.
- Vymezit jednoznačná pravidla pro kvalitní stravování dětí, které zajišťují zaměstnanci za pomoci dětí, podobně jako v rodině.

- Stanovit obsah smlouvy o poskytování plného přímého zaopatření zletilým nezaopatřeným osobám po ukončení výkonu ústavní výchovy připravujícím se na budoucí povolání, jasně definovat rozsah, popř. výši finanční podpory s odůvodněním.
- Stanovit pravidla pro zletilé nezaopatřené osoby pobývající v zařízení na základě smlouvy (diferencovat práva a povinnosti pro děti a zletilé nezaopatřené osoby).
- Více spolupracovat se školskými poradenskými zařízeními a s rodinami umístěných dětí.

Seznam zkratk

ČR	Česká republika
DDŠ	dětský domov se školou
ESF	Evropský sociální fond
ICT	informační a komunikační technologie
LMP	lehké mentální postižení
MPP	minimální preventivní programy
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky
NIV	neinvestiční výdaje
OSPOD	orgán sociálně právní ochrany dětí
PPP	pedagogicko-psychologická poradna
PROD	Program rozvoje osobnosti dítěte
RVP ZŠS	Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání základní škola speciální
RVP ZV	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
DSZ	dozorující státní zastupitelství
SPC	speciálně pedagogické centrum
SR	státní rozpočet
SVP	speciální vzdělávací potřeby
ŠVP	školní vzdělávací program
ŠZ	školský zákon (zákon č. 561/2004 Sb.)
VLO	výchovně léčebné oddělení
VÚ	výchovný ústav